

Att gestalta ett ursprung

Utvärdering och dokumentation av ett skolutvecklingsprojekt
i Karesuando skola

Lena Andersson

Luleå tekniska universitet

Lärarytbildning
Allmänt utbildningsområde C-nivå
Institutionen för Utbildningsvetenskap

Att gestalta ett ursprung

Utvärdering och dokumentation av ett
skolutvecklingsprojekt i Karesuando skola

Lena Andersson
Allmänt utbildningsområde C-nivå
Institutionen för utbildningsvetenskap
Luleå tekniska universitet
Handledare: Lennart Ohlsson
Vårterminen 2005

FÖRORD

Nordkalotten har varit skonad från krigets farsot i århundraden trots att folkgrupper, kulturer och religioner här alltid mötts, stötts och blötts. I Karesuando skola manifesteras Nordkalottens mångfald i skolvardagen och man tar till vara de möjligheter som denna situation erbjuder.

Tack, elever, lärare och övrig skolpersonal för att jag har fått följa ert arbete med värdegrunden i *Skolans val* dessa år! Jag hoppas ni får fortsätta vara ett exempel på generositet och tolerans, som ni tränar på varje dag. Ansvarstagande vet ni mycket om, för ni vet att ingen fixar det åt er, i Karesuando får man göra saker själv. Och det kan ni!

Särskilt tack till:

Inker-Susanna, Clas-Göran och Lars-Arne som styrt och ställt, mejlat och informerat, fixat och donat och håller igång *Skolans val*.

Tack också Lennart Ohlsson för ditt tålamod och din klokhet i ditt uppdrag som forsknings- och handledare.

Sist, men inte minst, tack till min familj som stött mig och stått ut med allt vad detta arbete inneburit. Utan er hade det inte gått!

Björkfors 2005-05-09

Lena Andersson

ABSTRAKT

Följande rapport är en dokumentation och utvärdering av värdegrundsarbetet på Karesuando skola *Nationella minoriteter – att gestalta ett ursprung* som bedrivs i samarbete med Värdegrundscentrum i Umeå, Skolverket och Luleå tekniska universitet. Genom olika aktiviteter och längre temaarbeten har man sökt överbrygga klyftor mellan de tre kulturer som möts i skolan. Främst har arbetet syftat till att främja generositet, tolerans och ansvarstagande hos eleverna. Utvärderingen har utförts i form av enkäter, observationer och kvalitativa intervjuer. Den visar att skolan lyckats avstyra handgripliga konflikter och en grupp på 11 elever har också funnit nya vänner genom projektet. Karesuando skola kan därför tjäna som förebild för andra skolor när det gäller värdegrundsarbete i kulturell och social mångfald.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD	2
ABSTRAKT	3
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	4
BAKGRUND	5
Inledning.....	5
Definitioner av begreppen generositet, tolerans och ansvarstagande i Läroplanerna 94	15
Skolans styr- och stöddokument.....	18
Tidigare forskning och teorier	21
SYFTE.....	28
METOD.....	29
Undersökningsgrupp.....	31
Material.....	31
RESULTAT.....	35
Skolutvecklingsprojektet i praktiken.....	35
Skolans enkät vårterminen 2004	38
Den jämförande undersökningen vårterminen 2005	41
Intervjuer	41
DISKUSSION	51
Reliabilitet och validitet	51
Forskningsetik	52
Frågeställningarna från syftet (sidan 23).....	53
Reflektioner	54
Karesuando skola, där värdegrundsarbetet har gjort skillnad	62
SAMMANFATTNING	64
KÄLLFÖRTECKNING	65
Kvänerna	70
Bilaga 3 (3:1).....	75
ENKÄTSAMMANSTÄLLNINGEN	75
Läkeväxtfloran.....	86
Intervju med K-teens	88

BAKGRUND

Inledning

Karesuando skola i nordligaste Sverige, en F – 9 skola i Kiruna kommuns nordöstra hörn, med en kort promenad över älven till Finland, har i århundraden hyst olika folkgrupper, folkgrupper som återfinns över hela Nordkalotten. Denna rapport utvärderar och dokumenterar ett skolutvecklingsprojekt på Karesuando skolas högstadium som syftar till att skapa förståelse mellan dessa olika etniska grupper på skolan. Projektet bedrivs som ett samarbete mellan lärarna på Karesuando skola, Värdegrundscentrum i Umeå och myndigheten för skolutveckling.

Projektet kallas *Nationella minoriteter, att gestalta ett ursprung* och leds av Lennart Ohlsson, praktisk teolog och lärarutbildare på Luleå tekniska universitet. Projektet har också följts och dokumenterats av mig, Lena Andersson, som ett led i Arena Lärandes forskningsinriktade utbildning. Jag valde att arbeta med detta projekt eftersom jag kommer från en by i Kiruna kommun och tycker att värdegrundsfrågor är mycket viktiga i skolan. Jag känner till de konflikter som gjorde att Karesuando skola ville börja arbeta med Nationella minoriteter, att gestalta ett ursprung och anser detta arbete vara på alla sätt viktigt, intressant och behjärtansvärt.

De etniska grupper som återfinns på Karesuando skola har alltid funnits inom Sveriges gränser, men ett liknande värdegrundsarbete skulle också kunna bedrivas i skolor där de olika etniska grupperna är nyblivna svenskar. På så sätt har detta skolutvecklingsprojekt också relevans i andra delar av Sverige och inte enbart för de delar av Sverige som hyser nationella minoriteter.

Bakgrundens disposition

I bakgrunden går jag igenom den historiska och kulturella bakgrund som gör värdegrundsarbetet på Karesuando skola angeläget. Denna bakgrund behövs för att förstå hur konflikterna uppstått och varför skolan valt detta sätt att arbeta för en generös, solidarisk och tillåtande psykosocial miljö på skolan. Jag går igenom *religiöst, geografiskt, språkligt* och *socioekonomiskt* innanför- och utanförskap med relevans för situationen på Karesuando skola.

Därefter definieras nyckelbegreppen *generositet*, *tolerans* och *ansvarstagande*, som nämns i skolans värdegrund i Lpo 94. De delar av Lpo 94 refereras som har haft speciellt inflytande på värdegrundsarbetet på skolan. Teorier som har tillämpats i praktiken under dessa två år refereras därefter. Till sist refereras tidigare forskning om *Kulturen som språngbräda* som Elisabeth Jernström och Henning Johansson bedrivit i bland annat Karesuando i mitten av 1990 – talet (Jernström & Johansson 1997).

Mångkulturell bygd längst i norr

I århundraden har olika levnadssätt och folkgrupper levt relativt konfliktfritt med varandra i Karesuando, men det sista seklet har inneburit djupnande klyftor mellan de olika etniska grupperna i området. En historia av marginalisering i, bokstavligen och bildligen, Sveriges utkant har lett till att en bitterhetens kultur vuxit fram. Denna kultur har lett till konflikter mellan två folkgrupper som båda upplever att ”de andra” favoriseras av det så kallade ”storsamhället”. På senare år har denna bitterhet utlöst konflikter i skolan mellan barn av de två minoritetsgrupperna (dvs minoriteter i Sverige, i byn utgör de majoriteten).

De okända kvänerna

Folkgrupperna det gäller i Karesuando är samer och kväner. Samer känner de flesta till medan kvänerna (se bil.1) i Sverige är en okänd minoritet. Detta har lett till att just kvänerna de senaste decennierna blivit mer medvetna och aggressiva i sin kamp för lika rättigheter som andra folkgrupper på Nordkalotten. Så här skriver Nationalencyklopedin om kväner:

kväner, ett i medeltida källor omnämnt västfinskt folkslag eller, snarare, förbund av jägare, fiskare och krigare. Kvänerna företog jakt-, handels-, tributkrävnings- och plundringsexpeditioner till bl.a. Lappland och Finnmarken under perioden från 800-tal till 1100-tal. De var föregångare till birkarlarna och omtalas bl.a i Egill Skalla-Grímssons saga, där en kung över kvänerna, Faravid, nämns. Kväner är även benämning på de finnar som alltsedan 1500-talet bosatt sig i Nordnorge. (http://80www.ne.se.proxy.lib.ltu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=234669&i_wor_d=kv%e4ner 2005-04-20 18:53)

Nationalencyklopedin är typisk för svensk historieskrivning vad gäller den finsktalande befolkningen i norra Sverige och Norge. De behandlas som vilken invandrargrupp som helst trots att dessa folkgrupper aldrig invandrat till Sverige/Norge utan bott i norra Skandinavien

långt innan en riksgräns fanns mellan Sverige, Norge och Finland. De finsktalande urinvånarna i nordligaste Sverige har antingen negligerats eller förföljts pga rysskräcken i det officiella Sverige. ”Lapp ska vara lapp”, ansåg svenska staten under 1900-talets första halva, samer hade ju ingen egen nationalstat och utgjorde därför inget hot. Samerna behandlades nedlåtande rasistiskt men utan att förföljas lika hätskt som exempelvis ”tattare”.¹ Finsktalande, däremot, skulle försvenskas eftersom de ansågs hotfulla, då Finland var ryskt fram till 1918. Även det självständiga Finland sågs, tillsammans med ”svenska finnar”, som ett politiskt och militärt problem (Jaakola 1973).

Jag kommer att använda termen *kväner* för denna befolkning eftersom det är den officiella termen i Norge, samt att fler och fler föredrar att kallas så framför exempelvis tornedalingar, finnar, lantalaiset, nybyggare eller svenskar med finska som modersmål. Det finsk-ugriska språk som de talar kallar jag alltid meän kiel i inte finska eller tornedalsfinska. Även om gamla dokument använder alla dessa termer förenklar det att använda den term som många kväner själva föredrar. Av samma orsak använder jag konsekvent termen samer och samiska, inte lappar/lappska, skridfinnar eller finnar.

Religionen

I Karesuando började Lars Levi Laestadius sin bana som präst och väckelsepredikant. Hans lära anammades av både samer och bofasta eftersom den passade in i den kulturella miljön. Laestadius rekommenderade ett naturnära liv där man exempelvis använde sig av naturläkemedel (Wikström 2003). På det sättet levde samer och bofasta redan i Karesuando. Väckelsen vände sig emot nymodigheter och onaturligt, konstlat leverne, brännvinet och högfärdig överhet. Väckelsen är numera spridd över hela Nordkalotten och har även spritts till andra delar av världen, främst USA (Brännström 2003). Laestadianismen är en inomkyrklig och lågkyrklig väckelserörelse inom Svenska kyrkan. Rörelsen är lekmannastyrd vilket innebär att predikanter, män utan teologisk skolning och med icke-kyrkliga arbeten till vardags, utgör församlingens kollektiva ledarskap. Predikanterna förvaltar ett 1800-talsarv på livets alla områden. Som kulturbevarande kraft kan Laestadianismen knappast överskattas.

¹ Uttrycket ”lapp ska vara lapp” myntades av kyrkoherden i Karesuando Vitalis Karnell 1906: ”När en lapp eller lappska börjar spatsera i Stockholm i mer eller mindre vanställd lappdräkt, när lapparna börjar bilda föreningar och havfa en egen tidning, när de börjar tillägna sig folkhögskoleutbildning, då är det slut med dem som lappar och då blivfa de eländigaste av människor. Gynna gärna lapparna på alla sätt, gör dem till sedliga, nyktra och nödtorftigt bildade människor, men låt dem inte läppja på civilisationens bågare i övrigt, det blir i alla fall bara ett läppjande, men det har aldrig och skall aldrig bli till välsignelse. Lapp ska vara lapp.” (Oscarsson 2003)

I sitt andakts- och gudstjänstliv använder sig rörelsen av meänkieli, som betyder ”vårt språk”. Meänkieli har samma status inom Laestadianismen som kyrkslaviska i den Rysk-Ortodoxa kyrkan och latin inom katolicismen. Det beror inte bara på att Laestadius predikade på detta språk utan också för att själva språket anses bättre på att uttrycka det heliga. Exempelvis saknas genus i språket vilket gör det lättare att tala om Gud som den ”Himmelske föräldern/Taivaalinen Vanhin” ett centralt begrepp i Laestadius teologi (Wikström 2003):

Må den himmelske föräldern lyfta er upp från denna världens golv, två er rena med livets vatten, svepa er i rena linnekläder och trycka er till sitt bröst, lägga bröstet i munnen på de gråtande barnen, att de må sluta gråta och med glädje betrakta den som fött dem (Laestadius avskedspredikan i Karesuando kyrka 1849, enligt Wikström 2003).

En Gud som är både far och mor är lätt att tala om på språk som inte använder han eller hon (Wikström 2003). Samiska, som också är ett finsk-ugriskt språk, används av de många laestadianer som har detta språk som modersmål, men svenska och norska anses inte kunna förmedla heliga sanningar lika bra och saknar därför religiös status. Vid behov tolkas emellertid predikningarna till andra språk eftersom det är viktigt att alla som bevisar samlingen ska förstå predikans innehåll och inte lämnas utanför. Författaren Bengt Pohjanen beskriver språkförhållandena i området: ”*i himlen behövs inga tolkar eftersom alla där talar meänkieli, Guds språk. Svenska talade vi till herrar och samiska till hundar. Det var språkets nådesordning i Tornedalen.*” (Pohjanen 2003)

Fortfarande finns laestadianer i Karesuando församling som lever enligt de principer som grundlades vid mitten av 1800-talet. Väckelsen har delat sig i olika grupper exempelvis öst- (Fridsförbundet) och västlaestadianer, men alla grenar har det gemensamt att man vill leva avskilt från övriga samhället för att lyda Bibelns bud om att ”inte sitta där bespottare sitter”. Ytterligare en gemensam faktor för de olika riktningarna är den starka sammanhållningen, som inte bara gäller söndagarnas bönemöten utan räcker hela veckan runt i livets alla skeden. Denna sammanhållning innebär att ekonomiskt överflöd aldrig manifesteras i lyxprylar utan används till att utjämna inkomstförhållanden i församlingen enligt 2 Kor.8.² En laestadian blir sällan ensam, församlingens gemenskap finns alltid där. Gästfriheten är en dygd som

² ”Meningen är ju inte att andra ska få det bättre och ni ska få det svårt. Nej, det är en fråga om jämvikt; nu skall ert överflöd avhjälpa deras brist, för att en annan gång deras överflöd skall avhjälpa er brist. Så blir det jämvikt, som det står skrivet: *Han med mycket fick inte för mycket, han med litet fick inte för litet.*”

praktiseras mot alla människor. Men man drar ändå upp en skarp gräns mot utomstående (Boström 2003).

Bikten har en mycket central ställning inom laestadianismen. För att räknas som en riktig kristen inom gemenskapen krävs att man bekänt sina synder och fått absolution av en laestadiansk kristen. Den som inte fått syndernas förlåtelse av någon väckt är ingen rätt kristen. ”Här gällde den enskilda människans omvändelse till den levande Guden inte vilken status i samhället man hade.” (Boström 2003). Den apostoliska successionen räknas i praktiken från Maria Clementsdotter som tillsade Lars Levi Laestadius syndaförlåtelsen ”i Jesu namn och blod” och på så sätt startade väckelserörelsen. Skillnaden mellan utanförskap och innanförskap blir stor, innanförskapet är inte lättvunnet, men är man väl där finns många fördelar.

Geografiskt innanförskap och utanförskap

Karesuando skolas högstadium tar emot elever från hela Karesuando församling. Det innebär att eleverna bussas in till centralorten från flera mindre byar. Byar som har sin egen lokala kultur och en sammanhållning som ibland står i viss motsatsställning mot andra byar. Ungefär 70% av högstadieeleverna kommer från byar utanför centrala Karesuando. Avståndet till Stockholm och den politiska makten med sin oförstående, stundtals fiendliga, inställning till befolkningen påverkar inställningen till makt och myndigheter. Nationalekonomen Sven Rydenfelt skriver i sin avhandling om *Kommunismen i Sverige. En samhällsvetenskaplig studie*:

Finnarna kände sig helt naturligt som avskydda och mer eller mindre rättslösa främlingar i ett fiendeland, och detta skapade hos dem ett intensivt hat mot Sverige och svenskarna, en känslolinställning som delvis lever kvar än i dag. Man anar den bakom den utpräglade reservation, misstro och misstänksamhet, som än i dag riktar sig mot alla främlingar och inte minst mot svenska myndigheter och myndighetspersoner. Att ingenting gott kan komma från det svenska samhället och dess representanter är här alltså en i stort sett orubbad övertygelse. (Rydenfelt 1954)

Detta har inte förändrats sedan Rydenfelt skrev sin avhandling 1954. Tilläggas bör att misstänksamheten mot myndigheter nere i Stockholm, och numera också Bryssel, är lika stor bland alla Karesuandobor oavsett etnicitet.

Den språkliga situationen

Att samer talar samiska verkar självklart och i Karesuando är det samiska språk som talas det mest livskraftiga, nämligen nordsamiskan. Men kvänerna, som förut kallades finnar av svenska myndigheter, har inte behållit sitt språk, meän kieli i lika hög utsträckning. För att återigen citera Sven Rydenfelt i hans avhandling om *Kommunismen i Sverige*:

Vi får inte heller glömma, att folket i finnskogarna i det svenska samhället haft ställningen av en föraktad minoritet, en pariakast, som ringaktats för sin fattigdom, sitt tafatta uppträdande och sin efterblivenhet. [...] I det allmänna föraktet innefattades även det finska språket [...]. Det betraktades som simpelt och obildat, något som särskilt ungdomen efter hand kom att skämmas för nästan som för ett lyte. (Rydenfelt 1954)

Svensk skolpolitik anammade i slutet av artonhundratalet den språkdarwinistiska tanken att kulturer konkurrerar med varandra och språket sågs som den främsta kulturbäraren. Det mest lämpade språket överlevde och utrotade det mindre "livsdugliga" (Elenius 2003). Finskan bekämpades därför med frenesi och effektivitet av svenska skolmyndigheter. 1888 fattades beslut om att ge statliga bidrag till de folkskolor som övergick till svenska som undervisningsspråk (Jaakola 1973).

Även samer har i stor utsträckning blivit berövade sitt modersmål av statliga skolmyndigheter, men ett målmedvetet arbete för att återuppliva samiskan har inneburit att nordsamiskan talas av många yngre samer. En liknande renässans har inte slagit igenom bland dem vars förfäder talade meän kieli. Barn till meän kieli- brukare lär sig i allmänhet att tala svenska även i hemmiljön för att föräldrarna vill bespara barnen samma utanförskap som de själva utsattes för i skolan. Men meän kieli har trots svensk språkpolitik överlevt, troligen tack vare sin status som heligt språk inom den laestadianska rörelsen. Vissa tecken finns på ett ökat brukande av meän kieli, än så länge använder dock meän kieli- brukare inte språket med sina barn eller i skolan i samma utsträckning som samisktalande föräldrar och elever börjat göra. I skolan och samhället utanför hemmet har svenska fått rollen av lingua franca, ett språk som alla behärskar ungefär lika bra och därför inte utesluter någon. Detta gäller även ungdomar i högstadieåldern.

Sociala stratifiering³ och politiska förhållanden

Sociala klyftor ökar i Sverige, så även skillnaden mellan nordliga glesbygder och överhettade storstäder inom Sverige. Man kan ändå inte ta för givet att alla människor i norr tillhör samma socialgrupp. Om vi tror att etnicitet är enda orsaken till konflikter mellan människor i de områden som berörs av ILO 169 begår man ett stort misstag. Även i våldsamma "etniska konflikter" som i Rwanda och Balkan var egentligen etniciteten bara ett svepskäl:

Det fanns ekonomiska, politiska och sociala orsaker till dessa konflikter. Social polarisering, ekonomisk deprivatation och manipulation av makt- och pengahungliga eliter är exempel på alternativa förklaringsmodeller som presenterades (...) **TROTS DENNA VETSKAP** om de egentliga orsakerna till konflikter mellan olika folkgrupper och hur eliter framgångsrikt utnyttjar etnicitet i sina ambitioner att utöka sin makt och tillförskansa sig materiella resurser fortsätter många att hantera dessa som i huvudsak etniska. Problemet är att vi genom detta agerande riskerar att inte bara ge viss legitimitet till de stridande (rätten till nationellt självbestämmande) utan även bidrar till att utveckla dessa stridigheter till verkliga etniska sådana (Jonsäter 2005).

Sociala stratifiering är en faktor som påverkar skolans arbete. Ett socialt stratifierat samhälle kännetecknas av att: 1) Människor har en viss grad av medvetenhet om att det finns olika klasser och vilka de är. 2) En viss klass kännetecknas av en viss livsstil. 3) Samspelelmönstren hänger ihop med klasserna, man umgås mest med personer inom den egna klassen (Einarsson 2003). Välkänt är att barn med märkeskläder kan stöta ut barn med billigare kläder. Rätt fritidsintressen, som gärna ska kosta, är ett annat exempel på hur sociala och ekonomiska faktorer påverkar det psyko-sociala klimatet i en elevgrupp. Pengar och avsaknaden av pengar påverkar det för den unga människan livsviktiga innanförskapet. Rädda barnen skriver i sin rapport om barnfattigdomen 2003:

Ekonomi är givetvis inte det enda som avgör ett barns villkor. Alla barn som växer upp med knappa resurser har inte en dålig uppväxt och de får inte ett sämre liv som vuxna. Men fattigdom innebär ett utanförskap. Fattigdom innebär att barn får helt olika förutsättningar att förverkliga den potential de besitter. (Rädda Barnen 2003)

³ Att samhället är skiktat i olika klasser eller socialgrupper, där grupperna längst ner på statusskalan har sämre ekonomiska förhållanden och en svagare förankring på arbetsmarknaden, lägre utbildning, sämre möjligheter att påverka samhället och sin livssituation m.m. medan de övre skikten har god ekonomi och stor påverkan på hur samhället utvecklas. Ordet stratifiering kommer av latinets strata= skikt, lager.

Politiskt anses av hävd nordligaste Sverige vara ett ”rött” fäste. Det stämmer bara delvis i Karesuando och Kuttainen, som valkretsarna i Karesuando gamla socken, heter. I Kuttainen dominerar Kristdemokraterna stort med nästan dubbla antalet röster mot näststörsta parti, som 2002 var Kirunapartiet och Norrbottenspartiet, i både riksdag och kommunval. Kristdemokraternas förstanamn är från Kuttainen, vilket märks i siffrorna. Östlaestadianer dominerar i byn och de är ofta Kristdemokrater, det är alltså inget otvetydigt tecken på högervändning, eller att de tillhör den förmögna elit som enligt hävd röstar på högerpartier, som gör att de röstar på Kd i Kuttainen. I Karesuando är Kd ett betydligt större parti än i övriga riket, ca 14% av rösterna fick de 2002 men Socialdemokrater, Vänstern och Kirunapartiet/Norrbottenspartiet har tillsammans med Mp (36 röster i Karesuando och 23 röster i Kuttainen i riksdagsvalet 2002) en stor majoritet av rösterna så röstsiffrorna bekräftar den bild som finns av norra Sverige som ett vänsterfäste (SCB 2005).

När SÄPO kartlade kommunistisk verksamhet i Sverige identifierade de två grupper av kommunist sympatisörer, ödemarkskommunister och industrikommunister. Ödemarkskommunisterna vände sig vänsterut därför att de tillhörde grupper vilkas inkomster varierade och vilkas arbetsmöjligheter var beroende av konjunkturväxlingarna samt att de var territoriellt isolerade. Ytterligare en orsak till att arbetare valde kommunister framför socialdemokratin och andra demokratiska alternativ var att de hade och en obetydlig kontakt med andra samhällsklasser. Detta passade in på yrkesgrupper i Lappland, speciellt finsk- och meän kielitalande skogsarbetare. Arbetslöshet ansågs också bidra till kommunist sympatier (Helkama – Rågård 2000) och detta stämmer väl med förhållandena i Karesuando och Kuttainen.

Även om de flesta röstande i Karesuandotrakten väljer demokratiska alternativ finns ännu en polarisering mellan Kristdemokrater och en stark vänstertradition. Rydenfelt (1954) visar också i *Kommunismen i Sverige. En samhällsvetenskaplig studie* att laestadianismen bidrar till att människor dras vänsterut där de kan känna igen avståndstagandet ifrån det rådande samhället, naturkänslan som också finns i den traditionella samekulturen (Mp har ett starkt stöd i trakten), den starka gemenskapen och det radikala ställningstagandet för och emot allehanda ting (Rydenfelt 1954). Ulf Boström skriver i artikeln ”Väckelse”: *”väckelsefromheten förmedlade också en orubblig tro på det godas slutgiltiga seger över ondskan, alla människors lika värde inför Gud, en sund skepsis mot överheten och*

övertygelsen om varje människas ansvar för sitt eget liv och sina handlingar.” (Boström 2003).

De politiska förhållandena visar på en påverkan från laestadianismen på två sätt. Man kan ta avstånd från den, men ändå välja ett vänsteralternativ eftersom det stämmer med den inre kompass som laestadianismen bidragit med, eller så är man troende och väljer Kristdemokraterna som en slags trosbekännelse, även om man inte håller med om allt partiet står för i riks- och EU-politiken.

ILO-konventionen 169

Striden i byn ställdes på sin spets när svenska regeringen började diskutera en ratificering av ILO-konventionen 169. Konflikten har sin grund i definitionen av ursprungsfolk, som av svenska regeringskansliet formuleras så här ”*Ett ursprungsfolk ska ha en lång sammanhängande historisk anknytning till de områden där de bedrivit sin näring och utvecklat sin kultur som går tillbaka till tiden före nationalstatens bildande.*” (<http://www.regeringen.se/sb/d/4201#34429> 2005-04-20). Kvänerna stämmer in på denna definition men räknas i Sverige inte som ursprungsfolk. Detta har det senaste årtiondet blivit en konfliktorsak eftersom den svenska regeringen i sin utredning *Samerna – ett ursprungsfolk i Sverige – Frågan om Sveriges anslutning till ILO:s konvention nr 169*, SOU 1999:25, enbart nämner samerna som ursprungsfolk (SOU 1999:25), vilket gör att kvänerna befärrar att ett eventuellt ratificerande av ILO-konventionen 169 skulle innebära inskränkningar för kvänernas användning av mark och vatten.

Traditionellt har kvänerna knappast varit enbart jordbrukare. Männens skötte jakt, fiske och mot slutet av 1800-talet, skogsarbetet medan jordbruket, det bofasta näringsfånget, sköttes av kvinnorna (Hellspong & Löfgren 1994). Lars Levi Laestadius beskriver männen i de nordnorrländska byarna: ”Somliga av dem hysa ett verkligt misstroende mot åkerbruket(...) ja, de anse till och med under en karls värdighet att befatta sig med sådana småsaker, varföre många av dem lämna åkerbruket att skötas av kvinnor och barn, under det att de själva ströva kring skogar och fält.” (Hellspong & Löfgren 1994) Därför står striden om mark och vatten så hård. Den uppfattas från kvänskt håll som en dödsstöt mot deras nedärvda livsmönster och näringsfång även om jakt och fiske mist sin karaktär av levebröd.

Därför bildades föreningen Suonttavaara lappby/Suonttavaaran lapinkylä (på finsk sida) i Karesuando år 2000 med samarbete med norska Kvenlandsförbundet, vars verksamhetsområde innefattar hela Nordkalotten. Suonttavaara lappby har i dagsläget över 290 medlemmar (<http://www.suonttavaara.se> 2005-04-23 11:48). I stället för att enbart kämpa för sina rättigheter kan föreningens verksamhet ibland uppfattas som en kamp mot den andra urbefolkningsgruppen i nordligaste Sverige; samerna.

Definitioner av begreppen generositet, tolerans och ansvarstagande i Läroplanerna 94

Värdegrunden för allt skolarbete i den svenska skolan uttrycks så här (de begrepp som definieras i följande kapitel har jag markerat med fet stil):

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, **generositet, tolerans** och **ansvarstagande** (Lpo 94:1).

GENEROSITET

”Kanske generositetens innersta väsen är att verkligen se den andre, se den andres känslor, behov, önskningsar och vägval och respektera dem – även när de inte överensstämmer med ens egna.” beskriver *Goda grunder och pedagogiska möjligheter* (Norell Beach & Berg-Danielsson 2000) den generositet som Lpo 94 vill fostra till.

”Till generositeten hör också att kunna se saker och ting ur någon annans perspektiv, att vara öppen för att verkligheten kan se olika ut från olika horisonter.” (Norell Beach & Berg-Danielsson 2000). Men generositeten handlar inte bara om en inställning, generositet märks i handling. En definition på generositet kan vara praktisk solidaritet och solidaritet handlar om att se sig själv i den andre, att förstå att det kunde vara jag (Norell Beach & Berg-Danielsson 2000). Precis som det bibelord som motiverar laestadianerna att vara generösa med det materiella säger: ”nu skall ert överflöd avhjälpa deras brist, för att en annan gång deras överflöd skall avhjälpa er brist.”

TOLERANS

Tolerans och generositet är närbesläktade begrepp. Anders Piltz, som deltagit i förarbetena till Lpo & Lpf 94 samt Lpfö 98 har definierat tolerans utifrån latinets ursprungliga betydelse: tolerere = att uthärda. ”Ordet tolerans betyder uthärdande. Man uthärdar att andra har fel, och man lär sig leva med det. Det gäller husfriden, det gäller världsfreden.” (Piltz 2003, min understrykning) Men det räcker inte med att ge en negativ definition av tolerans, att bara

uthärda olikheter. Här kommer släktskapet med generositeten in. Frånvaron av rasism, sexism eller misshandel är inte nog. Piltz fortsätter:

Tolerans är inte likgiltighet. Bristen på övertygelse är toleransens absoluta motsats. Bara den som har en övertygelse kan vara tolerant. Tolerans är en nödvändig dygd i ett pluralistiskt samhälle. Spänningarna mellan olika världsbilder och livsstilar måste där uthärdas, så att själva spänningarna blir spänstiga brovalv i samhällsbygget, inte övermäktiga påfrestningar som leder till sammanbrott.

Den tolerante förmår uthärda spänningar och motsägelser, att verkligheten är sammansatt, att den inte är omedelbart genomskinlig. Man orkar säga: jag vet ännu inte. Jag väntar med mitt slutomdöme. En tolerant människa blir det som romarna kallade en pontifex, en brobyggare mellan motsatser, också inom en själv. Man har distans till sig själv och sina roller. Man noterar sina tillgångar och brister (Piltz 2003).

Motsatsen till tolerans är inte intolerans utan beröringsångest, menar Anders Piltz:

Många vågar inte acceptera den utmaning som annorlunda människor utgör. Den mogna blir inte rädd inför det annorlunda, inte heller för att påverkas och ibland skakas av det annorlunda. Att låta sig beröras, det är kärlekens villkor. Uthärdar man inte beröring tar man till terror, det "heliga" kriget. Inga krig är heliga. Krig innebär alltid ett vanhelgande av alla värden (Piltz 2003).

Därför måste toleransen ha gränser, vi får aldrig tolerera det som hotar mänsklig värdighet som krig, mobbing och förtryck, menar Piltz (2003). Skolan ska lära eleverna att se allt det som förenar oss trots yttre olikheter. Inuti har vi samma behov, känslor, tankar och önskningar (Norell Beach & Berg-Danielsson 2000). Om eleverna blir trygga i detta kan de också se när det är dags att sätta ner foten när något hotar mänskliga värden. *"En viss intolerans hör till det sant mänskliga. Tolerans och intolerans måste alltså samsas i varje människa."* (Piltz 2003)

ANSVARSTAGANDE

Att se när det är dags att sätta ner foten mot det som kränker mänskliga värden är att ta ansvar och kräver en egen inre kompass samt en stark integritet. En stark integritet är också förutsättningen för att bli en ansvarstagande människa. Att ta ansvar är enligt Immanuel Kant att ha *"mod att göra bruk av ditt eget förstånd utan någon annans ledning."* Ansvarstagande innebär att våga stå emot gruppträck eller auktoritära order (Norell Beach & Berg-Danielsson

2000). Ansvarstagande är att våga se att det nästan alltid finns ett val. Ansvarstagande är att lämna den passiva offerrollen.

I grupp innebär ansvarstagande alltid att fråga sig: Vad kan jag bidra med i den här gruppen (Norell Beach & Berg-Danielsson 2000)? Och sedan göra det! Detta kallas civilkurage och kan praktiseras både i grupp och ensam. Civilkurage är solidaritet i praktiken, inte bara vid dramatiska händelser, utan i vardagen, hela tiden.

Skolans styr- och stöddokument

Här följer en genomgång av de delar av styr-och stöddokumenterna som mest direkt har påverkat arbetet med *Skolans val* i Karesuando skola, med början i grunden för skolarbetet i Sverige som utgörs av skollagen. I dess portalparagraf 1 kap. 2 § står att läsa:

Verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Särskilt skall den som verkar inom skolan

1. Främja jämställdhet mellan könen samt
2. Aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden.

Skolans värdegrund och uppdrag är också grunden för allt arbete i Karesuando skola. Särskilt har man betonat värdegrunden i arbetet med *Skolans val*, där den bestämt arbetets etiska innehåll, och den uttrycks på följande sätt i 1994 års läroplan (Lpo 94) för det obligatoriska skolväsendet:

1. SKOLANS VÄRDEGRUND OCH UPPDRAG

Grundläggande värden är människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltas av kristen tradition och västerländsk humanism.

Läroplanen fortsätter med att klargöra vad begreppen förståelse och medmänsklighet innebär i skolan:

Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. **Medvetenhet om det egna kulturarvet ger en trygg identitet** som är viktig att utveckla, tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. **Skolan är en kulturell mötesplats som både har en möjlighet och ett ansvar** för att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där. (Mina markeringar i fet stil)

Under rubriken *Skolans uppdrag* säger läroplanen:

Skolan skall präglas av omsorg om individen, omtanke och generositet. Utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra och utveckla ett kulturarv – värden, traditioner, språk, kunskaper – från en generation till nästa.(...) Det etiska perspektivet är av betydelse för många av de frågor som tas upp i skolan. Perspektivet skall prägla skolans verksamhet för att ge grund för och främja elevernas förmåga att göra personliga ställningstaganden.

Skolans mål och riktlinjer beskrivs i kapitel två av Lpo 94:

2.1 NORMER OCH VÄRDEN

Skolan skall aktivt och medvetet påverka och stimulera eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar och låta dem komma till uttryck i praktisk vardaglig handling.

Skolan ska sträva mot att varje elev ska respektera andra människors egenvärde, ta avstånd från förtryck och kränkande behandling av andra människor. Eleverna ska också kunna leva sig in i och förstå andra människors situation och vilja handla med andras bästa för ögonen. Eleverna ska också visa respekt och omsorg om närmiljön och den globala miljön.

I riktlinjerna för all skolpersonal listas följande punkter:

- Alla skall medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor även utanför den närmaste gruppen.
- All skolpersonal ska också motverka trakasserier och förtryck av individer och grupper.

Läraren har ett ännu större ansvar i skolans normbildning, denna skall:

- Klargöra och med eleverna diskutera det svenska samhällets värdegrund och vad den innebär för elevens personliga handlande.
- Öppet redovisa skiljaktiga värderingar och uppfattningar.
- Uppmärksamma och tillsammans med övrig skolpersonal vidta nödvändiga åtgärder för att förebygga och motverka alla former av kränkande behandling.
- Samarbeta med hemmen i elevernas fostran och därvid klargöra skolans normer och regler som en grund för skolans arbete och samarbetet i skolan.

Även i **kunskapsmålen** att sträva mot som listas i kapitel 2.2 finns punkter som kan appliceras på arbetet med *skolans val* i Karesuando:

- Varje elev ska utveckla tillit till sin egen förmåga
- Varje elev ska känna trygghet och lära sig att ta hänsyn och visa respekt i samspel med andra.

KIRUNA KOMMUNS SKOLPLAN

Kiruna kommun framhåller i sin skolplan den positiva resurs som kommunens tre inhemska kulturer utgör. Så här formuleras Kiruna kommuns särdrag i *Skolplanen*:

Kiruna är unikt på många sätt. Vår kultur, natur, klimat – midnattssol, midvintermörker, snö, is, kyla – och näringsliv är en inspirationskälla för lusten och nyfikenheten att lära. En kunskap som bidrar till utvecklingen av det nuvarande och framtida Kiruna. Därför är samarbetet mellan skolan och närsamhället av stor betydelse. Ett ökat samarbete utvecklar både skolan och samhället. Arbetet med att utveckla nya samverkansformer med universitet, näringsliv och kulturliv ska prioriteras.

Skolplanen fortsätter på nästa sida av uppslaget med en beskrivning av och hyllning till:

Vår egen mångkulturella miljö

Kiruna är ett mångkulturellt samhälle med tre dominerande kulturer – den samiska, tornedalsfinska och svenska. Olika erfarenheter och bakgrunder är en resurs som skall tas till vara i allt lärande.

En sund självkänsla, respekt för olika människor och kulturers uttrycksformer, bygger på att individen känner till sin egen identitet. En människa som känner sina egna rötter och får stöd för sin identitet från omgivningen blir en trygg människa. Därför är kunskapen om kommunens mångkulturella miljö och historia viktig. Språket är en bärare av kultur och identitet. Därför ska studier i samiska och meän kielï (tornedalsfinska) uppmuntras (Kiruna kommuns skolplan antagen 2001).

Målen som formuleras i anslutning till ovanstående lyder: Samarbete skola – närsamhälle – näringsliv – kulturliv – universitet. Internationell förståelse. Miljön i fokus. Kulturell förståelse.

Tidigare forskning och teorier

Vetenskapsteoretisk utgångspunkt

Hermeneutik

Hermeneutik betyder tolkning och är den vanligaste vetenskapsteoretiska tolkningsmetodiken inom samhällsvetenskaperna och humaniora. Hermeneutiken förhåller sig till verkligheten på ett delvis annorlunda sätt än den positivistiska naturvetenskapen eftersom de företeelser som undersöks inte är mätbara på samma sätt som inom naturvetenskapen (Thurén 2000). Inom hermeneutiken talar man inte så ofta om hypoteser som ska verifieras, i stället talar man om förförståelse, tolkning och antagande eftersom humanistiska rön sällan kan bevisas, bara göras mer eller mindre troliga (Bergsten 2002).

Hermeneutiken tolkar verkligheten utifrån en metodik som deklarerar forskarens förförståelse och därefter undersöker ett fenomen som sedan tolkas utifrån den nya förståelse som forskaren fått genom sin undersökning. På så sätt uppnås en ny, förhoppningsvis mer insiktsfull, förförståelse och forskningsprocessen startar igen. Denna metodik kan beskrivas som en ”hermeneutisk spiral” där den inhämtade informationen återkommande tolkas. Syftet med en hermeneutisk teori är att hjälpa oss att tolka och förstå företeelser som inte lyder under några allmängiltiga naturlagar (Bergsten 2002). En sådan företeelse är det sociala samspelet på en skola ett utmärkt exempel på.

Aktionsforskning

Aktionsforskning är en forskningsmetod vilande på hermeneutisk grund, som lämpar sig för skolsammanhang eftersom dess metoder väl passar in i en skolas dynamiska verksamhet (Kernell 2002) och därför används den metoden i detta skolutvecklingsprojekt på Karesuando skola. Aktionsforskning kan beskrivas som en: ”forskningsansats som tar sin utgångspunkt i praktiken, verkar för ett samarbete mellan forskare och praktiker och verkar för en forskning som leder till förändring” (Kernell 2002). Aktionsforskningen ska inte bara kompetensutveckla lärare utan också utveckla verksamheten genom att andra, exempelvis forskare, är med i utvärderingen och ger sina synpunkter utifrån sina erfarenheter och ett annat perspektiv (Kernell 2002).

Aktionsforskningen utvecklades i de delar av världen som benämns "tredje världen" under 1960- talet som ett sätt för vanliga människor att påverka sin verklighet (Reason & Bradbury 2001). Aktionsforskning bedrivs inte av en ensam forskare, utan av en grupp som vill påverka och förändra sin situation i samarbete med, exempelvis, ett universitet. Aktionsforskningsprocessen ska öka systemmedlemmarnas kontroll över sina egna liv. A W Martin (2001) beskriver i "Large Group Processes as Action Research" aktionsforskning i större grupper där forskaren tillsammans med deltagarna ska:

1. Definiera vilket problem som ska undersökas.
2. Tillsammans generera relevant kunskap om problemet.
3. Lära sig, och använda sig av, sociala vetenskapliga tekniker.
4. Handla i enlighet med vad de lärt sig och tolka resultatet av sin forskning.

Forskningsledaren ska tillsammans med forskningsgruppen definiera problemet samt klargöra syftet med projektet och det väntade resultatet. Detta genom att återupprepade gånger fråga varför denna process behövs och vad deltagarna tror är nödvändigt med den. Forskaren ansvarar för att de som planerar händelsen lämnar sina vanliga sociala roller så att alla känner sig fria att tala. Genom att ställa rätt frågor kan en allmän förståelse för problemet uppnås. Gruppen och forskaren ska försöka hitta sätt att få alla att känna sig representerade och delaktiga.

Först ska man göra målsättningen tydlig och utifrån detta sätta upp några få huvudsakliga mål som beskrivs tydligt (Martin 2001). Här kan mycket hända eftersom man aldrig kan förutse utgången av en forskning med så många inblandade, därför är aktionsforskningen tydligt hermeneutisk, så forskningsprocessen ständigt kan omprövas och anpassas efter den dynamiska verkligheten.

Jean McNiff(2001) beskriver aktionsforskningens hermeneutiska spiral i sin bok *Teaching as Learning- an Action Research Approach*. Denna spiral kan sammanfattas i dessa fyra punkter:

1. Identifiera ett problem.
2. Föreställa sig en lösning på problemet.
3. Implementera den lösningen.
4. Utvärdera åtgärderna.
5. Förändra praktiken i ljuset av denna utvärdering (McNiff 2001).

Meningen med aktionsforskningen är att den ska länka ihop individen med sociala strukturer. Aktionsforskningen ska ge teoretiskt stöd för att önskvärda storskaliga förändringar sker, genom att individer i små grupper lägger sig i och börjar en förändring i liten skala. *’the only way that systematic change does occur is through the committed action of small groups of people.’* (Reason & Bradbury 2001).

Sociokulturella perspektiv

Den ryske pedagogen Lev S Vygotskij (1896 – 1934) är ett bra exempel på pedagogisk forskare som använt sig av hermeneutiska metoder. Hans forskning utgår helt från hans verksamhet som lärare och han använder lika gärna skönlitterära som empiriska belysande exempel, eftersom språket är centralt i hans pedagogiska teori om socio-kulturellt lärande. Han menar att allt lärande sker i en sociokulturell kontext: *’behovet av logiskt tänkande och själva kunskapen om sanningen uppstår ur det barnsliga medvetandets umgänge med andra medvetanden’*. Han menar att hela verklighetsuppfattningen, tids- och rumskänslan blir formad av människans sociala liv. (Vygotskij 1934/1999)

Ett djur kan inte tillägna sig något som är principiellt nytt jämfört med vad det redan kan. Det kan bara lära sig genom dressyr. I den meningen kan man säga att ett djur helt enkelt inte kan lära sig något, om man förstår inläringen i den specifika innebörd som den har för människan.

Hos barnet är det däremot ett grundläggande faktum att utveckling genom samarbete med hjälp av imitation är källan till alla de specifikt mänskliga egenskaperna hos medvetandet och att utveckling sker genom inläring. På så vis är också barnets förmåga att genom samarbete höja sig till en högre intellektuell nivå och dess förmåga att förflytta sig från det som det kan till det som det inte kan med hjälp av imitation ett centralt moment i hela inlärningspsykologin (Vygotskij 1934/1999).

Roger Säljö ansluter sig till Vygotskij och presenterar grundtankarna i sociokulturellt tänkande som *’förmågan att se något nytt som ett exempel på eller en variant av något redan bekant’* (Säljö 2000), vidare menar den sociokulturella teorin att människans förmåga att utvecklas och lära nytt inte har någon bestämd slutpunkt eller gräns, varken kollektivt eller individuellt (Säljö 2000).

För det sociokulturella tänkandet är språkets roll som medium för kunskapsbildning central. Genom att inget lärande sker i ett socialt vakuum utan beror av vad omgivningen utpekar som mer eller mindre viktig kunskap, blir skriftspråket viktigt att undersöka eftersom vår kultur har upphöjt den kunskapen som det bästa, och näst intill enda, sättet att lära sig något. Här kommer maktaspekten på kunskapsbegreppet in på ett tydligare sätt än i andra psykologiska och pedagogiska förklaringsmodeller (Säljö 2000).

Det sociokulturella tänkandet vill också jämställa olika slags kunskaper och är kritiskt mot den institutionella karaktären hos skolor och utbildningssystem där undervisning bedrivs helt löskopplat från omvärlden och där eleverna visserligen får experimentera ganska fritt med olika former av konstnärligt och annat material. Men till skillnad från lärlingens hantverksproduktion räknas denna experimentella produktion som helt värdelös, bara som övningsmaterial har deras alster något värde (Säljö 2000). Speciellt för tonåringen krävs att det de ska tillverka har en professionell och ”riktig” karaktär, för att deras skapande fantasiska få utvecklas till fullo (Vygotskij 1930/2003).

Etiska möten i skolan

Eva Johansson & Barbro Johansson (2003) har studerat barn i skolmiljö och jämfört styr- och stöddokumentens teorier med skolans praktik vad gäller värdegrunderna.

De presenterar fyra olika barndomssyner:

- Det formbara barnet
- Det emotionella barnet
- Det goda barnet
- Det förnuftiga/rationella barnet

Författarna anser att dessa barndomssyner bortser från barnens hela varelse och deras interaktion med de vuxna. *”Som vi ser det krävs en barndomssyn som inte delar upp barn i olika delar. Barn är hela och odelbara med tankar, känslor, språk och sinnen. Alla dessa dimensioner är inblandade i barns erfarenheter som dessutom är ofrånkomligt sammankopplade med andra, med samhälle, kultur och historia där nuet också är förbundet med framtiden.”* (Johansson & Johansson 2003)

Författarna kritiserar också starkt skolans konsensusideal som blir en slags fiende till demokrati och mångfald. Konsensussträvandena kränker också de enskilda barnens integritet så det stämmer inte alls med skolans teori som den uttrycks i värdegrunden (Johansson & Johansson 2003).

Demokrati och mångkulturalism

Margareta Pettersson intresserar sig för frågan om hur man ska utbilda unga människor som en förberedelse för demokratiskt medborgarskap i den moderna globaliserade världen.

Peterson introducerar tre användbara begrepp:

1. *Liberal hållning*
2. *Pluralistisk hållning*
3. *Kritisk mångkulturalism*

Den *liberala hållningen* till mångkulturalism innebär att man betonar likheter och eftersträvar större likhet mellan människor. Den *pluralistiska hållningen* betonar olikheter så mycket att det leder till exotism och positiv rasism, men med det goda syftet att undvika utslätad coca cola- kultur. *Kritisk mångkulturalism* är författarens förslag till en gyllene medelväg där olikheter inte undertrycks men inte heller betonas. Olikheter ses som en tillgång men alla får välja sitt liv, ingen måste förbli inlåst i exotismens burar. Pettersson tror inte detta leder till utslätning, men en större individuell frihet att forma sitt liv (Pettersson 2003).

Kulturen som enande faktor istället för konfliktorsäkt

Elisabeth Jernström och Henning Johansson (1997) har redovisat sitt arbete i skolor i bland annat, Kiruna kommun i *Kulturen som språngbräda*. Karesuando skola finns bland dem. Med aktionsforskningen som grund föreslår de olika metoder för att använda elevernas materiella, mentala och sociala kultur för att stärka barnens självkänsla och därmed uppnå målen i Lpo 94 om att ”främja förståelse för andra människor” och att ”främja elevernas förmåga att göra personliga ställningstaganden.” Man hoppas på att få eleverna att förstå andra elever med en annorlunda bakgrund än den egna genom att de uppmuntras att ta till sig sin hemkultur och känna sig trygg i den (Jernström & Johansson 1997).

De har enbart arbetat i flerspråkiga och flerkulturella miljöer i Kiruna och Pajala kommuner under mitten av 1990-talet. De anser att det är bra att samverka med närsamhället för att låta eleverna utveckla en förståelse för sitt eget kulturella sammanhang. Rent praktiskt kan det betyda att man arbetar med studiebesök, som när en klass på Lomboloskolan i Kiruna fick åka till ett rengärde och vid återkomsten till skolan fick skriva om sina upplevelser som ett led i förståelse och reflektion enligt aktionsforskningens principer där alla medverkar i förändringsarbetet:

Vi åkte buss till rengärdet i Aitijökk. Där var det sarvslakt. Vi såg när renarna kom in i gärdet. Det var ca 2000 renar. Det såg spännande ut när samerna kastade lasso. Vi såg en liten pojke, som lade lassot som en fälla åt renarna.(...) Några var i Aitijökk och blötte ner sig. Rengärdsdagen var jätterolig (Jernström & Johansson 1997).

Författarna menar att den kulturella bakgrunden har tre dimensioner:

1. Materiell
2. Mental
3. Social

För att arbeta med den materiella kulturen exemplifierar de bland annat genom att presentera temaarbeten kring matlagning, slöjd, jakt och fiske o.dyl. på det sätt som Karesuandos låg- och mellanstadium har organiserat undervisningen, utifrån sina kulturella förutsättningar. I arbetet med den materiella kulturen har den mentala kulturens föreställningar, kunskaper, attityder och värderingar vävts in och behandlats med hjälp av litteratur, samtal och kontakt med människor utanför skolan och i barnens släkt. På så sätt har även den sociala kulturens dimension av relationer och umgängesliv naturligt kommit in i undervisningen.

Ett exempel på uppgift där alla tre dimensionerna kommit till sin rätt är när barnen fått tillverka en docka som föreställde en person i bygden antingen levande eller historisk "kändis" som kejsarinnan Olga i Kummavuopio⁴. Denna docka skulle de sedan presentera under den sista lektionen som avslutades med en utvärdering.

Jernstöms och Johanssons intentioner med boken är inte att visa på exakta metoder som ska kopieras, de vill att denna dokumentation av olika arbetssätt ska inspirera till att inventera de

⁴ Olga Raattamaa styrde på Sveriges nordligaste gård, Kummavuopio, på ett så bestämt sätt att hon fick epitetet "kejsarinnan" när hon under andra världskriget tog emot många flyktingar från Norge och Finland.

egna lokala resurserna för att arbeta med kulturen, i stället för att försöka undervisa i ett kulturellt vakuum. De skriver:

Konkretiseringen från Karesuando illustrerar hur man där försökt arbeta med de grundläggande behoven av skydd, föda och värme som människor har i alla kulturer. Det är konkretiseringen av sådana behov, som gör det möjligt för den moderna människan att även reflektera över andra människors förhållanden både när och fjärran. En barn- och elevgrupp, som är mer mångkulturell än den i Karesuando, erbjuder givetvis ännu större möjligheter till variation i konkretiseringar. Det gäller bara att utnyttja de möjligheterna (Jernström & Johansson 1997).

.

SYFTE

Syftet med denna studie är att följa och dokumentera skolutvecklingsprojektet *Nationella minoriteter – Att gestalta ett ursprung* på Karesuando skola samt att utvärdera hur detta projekt har utvecklat elevernas generositet, tolerans och ansvarstagande.

Frågeställningar

- Kan kulturell och social identitet bli en konstruktiv kraft i skolan istället för en destruktiv konfliktorsäkt?
- Har stämningen på skolan förändrats så att eleverna är tolerantare och generösare mot varandra efter att skolutvecklingsprojektet har påbörjats?
- Är de bättre på att ta sitt ansvar för den mentala och fysiska skolmiljön numera?
- Har värdegrundsprojektet gett avsett resultat?

Avgränsning

Jag har valt att inte dela upp elevgruppen i kön eller några andra socio-kulturella grupper eftersom inte lärarnas utvärdering 2004 har gjort det. Undersökningen gäller enbart det de sysslat med på *skolans val* eftersom det är detta arbete som ska dokumenteras.

METOD

Detta utvecklingsprojekt och utvärderingen av den har genomförts med aktionsforskningens metodik eftersom det är en metodik som inte nöjer sig med att konstatera hur en situation ser ut, utan också är inriktad på att förändra situationen. Aktionsforskning bedrivs som en hermeneutisk spiral med följande hållpunkter:

1. Klargöra syftet och det väntade resultatet. Ibland genom att återupprepade gånger fråga varför denna process behövs och vad deltagarna tror är nödvändigt med den. Genom att ställa rätt frågor kan en allmän förståelse för problemet uppnås.
2. Definiera problemet gemensamt genom att försöka hitta sätt att få alla att känna sig representerade och delaktiga.
3. Vems röster och vems handling? Det förväntas att aktionsforskningsprocessen ska öka systemmedlemmarnas kontroll över sina egna liv (Martin 2001).

Aktionsforskningen har flera dimensioner: Första person – dimensionen är en aktionsforskning som antar en undersökande/ifrågasättande inställning till forskarens/lärarens eget liv (Reason&Bradbury 2001). Vilket innebär medvetenhet och ett omsorgsfullt val av ämne. I Karesuando blev det *Att gestalta ett ursprung* för att skapa en sund självkänsla. Denna första person – dimension ska också påverka forskarens/lärarens omvärld och vardagslivets olika aktiviteter. Här kommer den praktiska delen av *Skolans val* in.

Aktionsforskning innebär också att en andra person – dimension involveras i forskningsprocessen, vilket innebär en beredskap och möjlighet att ifrågasätta saker av ömsesidigt intresse, ansikte mot ansikte med andra personer. Genom att exempelvis förbättra varandras personliga och yrkesmässiga praktik. Detta börjar med en ömsesidig dialog och innefattar även att utveckla ifrågasättande grupper och lärande organisationer (Reason&Bradbury 2001). I detta arbete har det inneburit utvärderande samtal och möten med lärare på Karesuando skola. Elevernas perspektiv har kommit fram genom lärarnas utvärdering våren 2004 och den enkätundersökning jag gjort våren 2005. Detta perspektiv har också tillgodosetts genom intervjuer med fyra elever i nian.

En tredje-persons angreppsvinkel utvidgar småskaliga projekt till att bli politiska händelser. Dokumentation av forskningsprocessen och dess resultat kan vara en viktig del av tredje person – dimensionen. Här är alltså denna uppsats ett led i aktionsforskningens utåtriktade strategi. Reason och Bradbury menar att den mest hållbara och inflytelserika aktionsforskningen använder sig av alla de tre nämnda strategierna (Reason&Bradbury 2001).

Reason och Bradbury vill att aktionsforskningen ska länka ihop individen med sociala strukturer så de relaterar till varandra lika tätt som hönan och ägget. Aktionsforskningen ska ge teoretiskt stöd för att önskvärda storskaliga förändringar påverkas av att individer i små grupper lägger sig i och börjar en förändring i liten skala. "the only way that systematic change does occur is through the committed action of small groups of people." De nämner som exempel på detta bland annat hur landsbygdsbyar i Indien förändrats och hur ursprungsbefolkningars traditionella kunskap kunnat tas till vara genom aktionsforskning (Reason&Bradbury 2001).

Jane Mc Niff (2001) definierar aktionsforskningsmetodiken:

1. Identifiera ett problem.

I Karesuando formulerades problemet så här: *Tre olika kulturer möts i Karesuando skola. Dålig förståelse råder mellan dessa kulturer.*

2. Föreställa sig en lösning på problemet.

Lösningen identifierades som att *skapa förståelse genom en större förtroenhet med bygdens kultur samt genom att arbeta mot rasism*. Skolans värdegrund är utgångspunkten för arbetet och i värdegrunden fokuseras särskilt begreppen *generositet, tolerans och ansvarstagande*.

3. Implementera den lösningen.

Det har man gjort genom arbetet med *Skolans val*.

4. Utvärdera åtgärderna.

Utvärderingen har genomförts med hjälp av återkommande träffar mellan de ansvariga lärarna och universitetsrepresentanterna; Lennart Ohlsson, universitetslärare på Luleå tekniska universitet och Lena Andersson, student på lärarutbildningen och Arena lärande på Luleå tekniska universitet samt enkäter, två år i rad, och intervjuer med eleverna. Lena Andersson dokumenterar allt detta.

5. Förändra praktiken i ljuset av denna utvärdering.

Resultaten av utvärderingarna styr hur arbetet organiseras följande läsår.

Undersökningsgrupp

58 elever i de högstadielklasser som har arbetat med *Skolans val*.

Fyra elever i år nio som varit med sedan arbetet startade.

Lärarna som haft ansvaret för Skolans val: Lars- Arne Söderfalk, Inker- Susanna Nutti och Clas- Göran Helmersson.

Material

1. Observationer på skolan.
2. Enkäter som jämförs med de redan utförda utvärderingarna för att se om något har förändrats och i så fall hur.
3. Intervjuer med fyra elever i år nio.
4. Samtal med lärare som varit engagerade i projektet.

Observationerna: För att kunna avgöra om Skolans val påverkar eleverna till Lpo 94's mål att visa respekt och omsorg om närmiljön och den globala miljön utfördes ostrukturerade observationer, eftersom det ger en större frihet att följa vad som händer bland eleverna. Vid ostrukturerade observationer vet undersökningspersonerna inte att de observeras och påverkas därför inte i så stor utsträckning av observatören. För att erhålla så mycket kunskap som möjligt användes inget observationsschema (Patel&Davidsson 2003). Vid observationer är det viktigt också att registrera det som inte observeras som man kunde ha förväntat sig att registrera menar Mariam(1995) i "Sammanfattning av: Fallstudien som forskningsmetod". Detta har tagits i beaktande när observationerna utförts.

Observationerna genomfördes på Karesuando skola dagtid, när högstadiet hade lunchrast, under vårterminen 2004 och en gång vårterminen 2005 vid samma tidpunkt på dagen. 2005 fick en person som inte var känd på skolan utföra observationen för att inte störa skeendet genom att eleverna visste vad vi förväntade oss. Denne person fick noggranna instruktioner och ett anteckningsblock med sig och genast efter observationen diskuterades och renskrevs resultatet.

Nackdelen med en icke-deltagande observatör på en skola är att alla utrymmen inte kan observeras samtidigt (Patel&Davidsson 2003). Om man exempelvis vill undersöka om

mobbing och kränkande behandling har påverkats av ett värdegrundsarbete som det i Karesuando skola kan man aldrig veta vad som händer i undanskymda utrymmen. Mobbing sker alltid när ingen vuxen ser på, medan det motsatta förhållandet gäller när den förtryckte skall försöka ge igen (Larsson 2000, s.134). Man måste välja en position där man kan observera så mycket som möjligt utan att störa (Patel&Davidsson 2003). Eftersom vädret var vackert valdes därför en plats utomhus på skolgården som observationsplats. Dessutom kompletterades dessa observationer med att gå igenom skolans utrymmen för att göra sig en bild av skolan och stämningen där.

Enkät: Enkäterna (se bilaga 2) har jag sammanställt för att därigenom kunna göra en jämförelse av om, och i så fall, hur, värderingar och klimat på skolan förändrats via arbetet med skolutvecklingsprojektet *Nationella minoriteter – att gestalta ett ursprung*. Jag har utformat de nya enkäterna med ledning av lärarnas tidigare enkäter för att kunna göra en utvärdering och se hur eleverna vill utveckla *Skolans val* i framtiden. Enkäterna har delats ut av lärarna i alla högstadielklasser och de besvarades på lektionstid utan att jag var närvarande. Därför har mycket möda lagts ner på att formulera tydliga frågor (Trost 2001).

Eftersom lärarnas enkät inte innehöll frågor om kön, etnicitet, ålder och liknande har inte min enkät heller tagit upp den delen. Däremot har jag jämfört gruppen som sagt sig ha fått nya vänner genom *Skolans val* med dem som inte har fått nya vänner genom *Skolans val*. Enkäten har delats ut till 58 elever, sju elever var inte närvarande, och av dessa har jag fått tillbaka 58 svar. Enkäten var kvantitativt utformad med fasta svarsalternativ blandade med fria svar enligt Patel och Davidsson (2003) och Trost (2001). Den senares råd om frågornas utformning och ordningsföljd har varit särskilt värdefulla.

Enkäternas resultat har redovisats i löptext samt i form av tårtdiagram för den enkla frekvensfördelningen, eftersom denna diagramtyp rekommenderas av Trost (2001) för sin överskådliggörelse. Frågorna om vilka aktiviteter de tyckte bäst, respektive sämst om redovisas i form av stapeldiagram, eftersom de passar bra för att åskådliggöra jämförelser. Av samma orsak valdes staplar för att redovisa den procentuella skillnaden i svarsfrekvensen mellan gruppen som fick nya vänner och de som inte fick nya vänner (Trost 2001).

Intervjuer: Intervjuerna har varit semistrukturerade och kvalitativa eftersom den kvalitativa metoden är överlägsen när man vill undersöka människors attityder då det är en flexibel metod som liknar ett vanligt samtal (Kvale 1997). För att skapa största möjliga förtroende har lärarna valt ut lämpliga elever som varit med på Skolans val sedan starten och dessutom kunde formulera sig, eftersom ja och nej-svar blir tillgodosedda i enkäten. Dessa elever har intervjuats två och två. Fyra ungdomar intervjuades, två flickor och två pojkar. Lärarna fick välja ut dessa eftersom de känner eleverna.

För att eleverna skulle känna sig trygga i intervjusituationen fick de komma till mig på expeditionen två och två. En flicka och en pojke, som kände varandra, åt gången. Detta intervju sätt valdes också för att skolan är liten och eleverna inte kan undgå att identifieras eftersom rapporten ska presenteras på skolan som ett led i skolutvecklingsarbetet. Det är då tryggare för dem att ha haft en kamrat med sig som kan intyga vad de talat om. Dessutom är det tryggare att vara två eller fyra om det blir diskussioner i skolan och byn kring det de sagt.

Till hjälpmedel för hur intervjuerna ska läggas upp, genomföras och analyseras använde jag Kvale (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Jag valde i linje med aktionsforskningens metodik att använda den hermeneutiska tolkningsmetoden presenterad i form av sju principer där den hermeneutiska cirkeln är den första. Den andra principen är att tolkningen av meningen avslutas när man uppnått en god gestalt, ett inre sammanhang. Analysen av intervjun avslutas när den bildar ett rimligt mönster i en meningsfull helhet. Den tredje principen är att man jämför enskilda uttalanden i intervjun med helhetsintrycket av intervjupersonen, och fråga en gång till om något är oklart. Den fjärde principen, textens autonomi, innebär att intervjuens uttolkning ska hålla sig till innehållet i intervjun och den intervjuades livsvärld. Den femte principen betyder i intervjusammanhang att intervjuaren ska ha goda kunskaper om intervjuernas tema. Den sjätte principen handlar om intervjuarens förförståelse som man aldrig kan bortse ifrån. Den sjunde principen betyder i intervjusammanhang att tolkningen fördjupar och vidgar meningen i intervjun genom tolkningen.

Jag har skrivit ner intervjuerna, inte använt bandspelare eftersom bandspelare skapar en onödig spänning hos intervjupersonerna och den tar heller inte upp ”tysta svar” (Kvale 1997). Jag har ändå bemödat mig om att behålla ungdomarnas språk och personlighet i svaren som

redovisas i sin helhet i bilaga 6, där har jag inte tagit upp min omedelbara tolkning som jag delgivit intervjupersonerna för att se om jag förstått rätt vid intervjutillfället, som rekommenderas av Kvale(1997). Ett kortare referat presenteras i resultatdelen.

Rapporten

I Aktionsforskningens metodik har också rapporten en viktig funktion att fylla då den ska länka forskningen till det omgivande samhället (Reason &Bradbury 2001). För rapportens gestaltning har jag haft god hjälp av Backman (1998) *Rapporter och uppsatser* och för den språkliga utformningen Jarrick och Josephson (1996) *Från tanke till text*. Speciellt deras råd om styckeindelning och kärnmening har jag försökt följa för att göra rapporten lättläst. För detta syfte har också Catharina Nyströms (2001) *Hur hänger det ihop? En bok om textbindning* varit en värdefull hjälp. När det gäller att kritiskt granska och utvärdera min text har jag använt Björk och Räisänens responsmall i *Academic Writing – A University Writing Course* (1997).

RESULTAT

Skolutvecklingsprojektet i praktiken

På Karesuando skola arbetar man med kulturerna som språngbräda för att stärka sitt självförtroende och få förståelse för de andra kulturerna samt bli trygg i sin identitet. Man har utnyttjat de timmar som finns till förfogande för skolans eget val av specialisering och därför har det officiella projektnamnet *Nationella minoriteter – att gestalta ett ursprung* gått under arbetsnamnet *skolans val*. Detta är också en dokumentation för Karesuando skola, därför väljer jag att använda deras namn på verksamheten. För enkelhetens skull kallar jag alltså detta värdegrundsarbete för *skolans val*.

Målet med värdegrundsarbetet är att eleverna ska lära sig att kulturerna är **lite olika, mycket lika och helt likvärdiga**. Lennart Ohlsson uttrycker det som att eleverna ska lära sig att: ”*respektera varandras kulturer utan att behöva bli som de andra*”.

Varför började man med skolans val?

Enligt aktionsforskningens princip att först identifiera problemet. Läget var från början:

- ❖ Tre olika kulturer möts i Karesuando skola.
- ❖ Dålig förståelse råder mellan dessa kulturer.

Lärarna valde då att delta i skolverkets projekt *Nationella minoriteter- att gestalta ett ursprung*. Arbetet med *skolans val* syftar till att lösa konflikter mellan elever från olika kulturer. Dessa konflikter nådde sin kulmen med fysisk mobbing och andra kränkningar mot samiska elever, som därför hölls hemma från skolan av sina föräldrar då de fruktade för barnens säkerhet, våren 2003. Lösningen på problemet formulerades så här:

- Få förståelse och kunskap om egna och andras kulturer i vår närmiljö.
- Arbeta mot rasism.
- Bli trygg i sin identitet

De värdegrundsfrågor man särskilt ville arbeta med var **generositet, tolerans och ansvarstagande**.

Höstterminen 2003

Sedan höstterminen 2003 har man arbetat med detta projekt i år 7 – 9 på skolan. Eleverna arbetar i ålders- och kulturblandade grupper. Man började med att eleverna fick planera och genomföra en Nobelfest, med allt vad det innebär; menyplanering, matlagning, inbjudningar, dukning etc. Festen finansierades med medel från Arbetsstugufonden. På festen bjöds mat från den lokala traditionen och i kyrkan genomfördes en högtidlig utdelning av Nobeldiplom till elever på skolan. Festen blev lyckad och mycket uppskattad av alla berörda parter, därför beslöt man att göra den till en årligen återkommande tradition

Vårterminen 2004

Skolans val arbetade denna termin i tvärgrupper med olika teman som alla har anknytning till traktens olika kulturer. En av tvärgrupperna penetrerade temat *bröllop i olika kulturer*. Allt som hör därtill skulle behandlas: klädsel, mat, frieriet, gåvor mm. Meningen var att det sedan skulle avslutas med en liten bröllopfest men tyvärr stupade den på penningbrist. Därför tappade gruppen som arbetat med tema bröllop intresset.

Tema *kläder förr* var populärt. Eleverna arbetade flitigt och var intresserade under de halvdagslånga lektionsspansen. De fick sy olika klädesplagg på gammalt vis, för hand. Ett förkläde, en sjal och en pannlapp hann de med. De uppnådde också målet att få en bättre gemenskap i gruppen.

Tema *husbehovsslöjd* i våra olika kulturer. Man samlades i tvärgrupperna och hade halvdagslånga lektioner. Eleverna hämtade material från skogen under en lägerskola. Detta material bearbetades vidare på skolan. Tyvärr räckte inte tiden till för att slutföra arbetena och låta alla elever prova på slöjdandet. Detta tema led inte av materialbrist eftersom man fann sitt material i skogen. Rutinerna har fungerat bra och arbetsklimatet har varit positivt mellan eleverna. De har fått arbeta med olika material. Eleverna i tema *husbehovsslöjd* har blivit tryggare med varandra och fått en större självtillit. Kunskapsmässigt har de utvecklats och fått en större förståelse för de olika kulturerna i Karesuando. Till det negativa hör att de ej kunnat visa upp sina alster. I framtiden ska man fortsätta med detta tema. Nästa gång ska det ordnas en utställning för att få en helhet av allt och för att visa upp vad de åstadkommit för andra elever och föräldrar.

Tema *mat från orten* har lagat mat och samlat in recept. Eleverna har också fått lära sig hantera råvaror som bär, vilt och fisk både teoretiskt och praktiskt. I temat har också ekonomi ingått. Eleverna har även fått fiska sin egen matfisk. Penningbrist har gjort att det inte har gått att praktisera så mycket som vore önskvärt, så planeringen och rutinerna rubbades. Den planerade receptboken blev inte av pga problem med datorerna, penningbrist, praktiska orsaker och ointresse. Tyvärr uppnåddes inte heller målet att nå ökad förståelse för varandras kulturer. I fortsättningen bör detta tema bli mer praktiskt för att intresset ska hållas vid liv.

Tema *läkeväxter* gick ut på att kartlägga läkeväxter som växer på platsen, lära sig hur de ser ut och till vad de har använts traditionellt och vad de kan vara bra till ännu idag. Eleverna har själva illustrerat sin läkeväxtflora med egna teckningar och foton samt skrivit de förklarande texterna på finska, samiska och svenska. Elevernas trespråkiga flora om läkeväxterna i trakten är nu klar och finns på CD och kommer också att tryckas, så fler kan ta del av det gedigna arbetet (se bilaga 3). Texterna ger, förutom allmän information om växten, också upplysningar om vad växterna har använts till i medicin och hushåll. Växtfloran visades upp på en utställning i samband med Rallarfestivalen november 2004 och skolans studiedagar på Folkets hus i Kiruna. Där höll lärarna även i en workshop om sitt arbete med *skolans val*. Denna flora är verkligen värd att visas upp, de elever som arbetat med den har gjort ett stort och viktigt arbete i Laestadius fotspår som många kommer att ha glädje av i framtiden.⁵

Skolan har också ett lokalt alternativ för elevens val, *Natur i norr*. I detta ämne kan eleverna ta jägarexamen och tillverka minkfällor. Det har blivit en del av arbetet med kulturell identitet fast det går utöver timmarna för *Skolans val*.

Höstterminen 2004 och vårterminen 2005

Hösten 2004 fortsatte arbetet med *skolans val*, men den här terminen arbetade man inte med teman som våren 2004. I stället för teman valde man att koncentrera sig på: Årstider i vår mångkulturella miljö, genom praktisk undervisning utomhus en gång i månaden. Förberedelser för Nobelfest i november och sedan Nobelfesten 16:e december. I *skolans val* hade man en höstupptakt med att tälta utomhus i blandade grupper år 7-9, speciellt för att nya högstadieelever från andra byskolor skulle lära känna eleverna i sin nya skola. De plockade

⁵ Lars Levi Laestadius var inte enbart präst utan också en framstående botaniker. Han fick den franska hederslegionen för sitt botaniska pionjärarbete i Lappland och en vallmo som växer på berget Pältsa, *Papaver Laestadianum*, är uppkallad efter honom.

bär, lärde sig sjukvård, drog not och lekte lekar för att svetsa samman de nya elevgrupperna från olika skolor och byar.

Den lokala traditionella kulturen fick eleverna tillfälle att handgripligt uppleva då de besökte ett rengärde. Det besöket blev mycket lyckat. Lärarna uppfattade eleverna som mycket samarbetsvilliga och tålmodiga. Trots kyla och snålblåst var stämningen mycket god under dagen. Även de elever som varit mest fientligt inställda till det samiska gick upp i arbetet med liv och lust. På ett rengärde finns alltid mycket att göra så ingen behövde stå sysslolös och i arbetsgemenskapen uppstod nya kontakter. De pojkar som förut varit fientliga jobbade med en sådan flit att de erbjöds att få hjälpa till vid andra rengärden i framtiden av renägarna på platsen.

Den 16:e december gick Nobelfesten av stapeln igen. Den var lika uppskattad som förra året och den allmänna meningen är att detta måste bli en tradition. Lärarna hoppas att den ständigt rådande penningbristen ska kunna lösas så detta blir en årligen återkommande skolfest. Vid nobelfesten knyter de samman värdegrundsarbetet med det mer traditionella skolarbetet under året. Vanliga skoldiplom för bästa novell och liknande delades ut. Men det delades också ut ett penningpris till *skolans bästa kompis* åt en pojke och en flicka. Prispengarna och idén kommer från skolutvecklingsprojektet. Prissumman är på 500:-, som vinnarna fick dela på.

Utomhusaktiviteter har varit temat under skolåret 2004/2005 och en sådan aktivitet var när de slaktade en matren tillsammans, en del i den traditionella lokala materiella kulturen. En modernare företeelse, snöskulptering, fick eleverna pröva på under en mycket uppskattad utedag. Eleverna fick då också ta emot besök från en skola i Finland och de fina snöskulpturerna prydde området kring gamla tullhuset, som nu heter *Eurosuando* och inrymmer bl a café och turistbutik, fram till snösmältningen. En pimpeltävling för skolan skapade också tillfällen för samvaro utanför den invanda gruppen. Inom ramen för *skolans val* ordnades också en slalomdag.

Skolans enkät vårterminen 2004

Eleverna som arbetat med *skolans val* om kulturerna i Karesuando-bygden har fått besvara en enkät konstruerad av skolans lärare. Syftet med enkäten var att få reda på om arbetet lett till

målet att uppnå en större tolerans och förståelse mellan elever från de olika kulturerna som möts i Karesuando skola och att få idéer om hur skolan ska gå vidare med detta arbete.

Metod i utvärderingen vårterminen 2004

Enkätundersökningen om skolans val gjordes i grupper, beroende på vad man hade arbetat med. Enkäten har besvarats av de 4 olika grupperna som arbetat tillsammans med olika teman inom ramen för skolans val. Vissa grupper besvarade frågorna individuellt och i andra var läraren sekreterare och skrev upp elevernas synpunkter. Enkäterna sammanställdes sedan av lärarna. Alla elever som var närvarande denna dag, var med på undersökningen. 75 elever. Två grupper har svarat i grupp och två grupper har svarat var för sig men på samma papper och med en ”sekreterare”, det var slöjdgruppen (9 elever) och receptgruppen (8 elever). Enkäterna har skrivits ner av lärare på ett gemensamt papper för var och en av grupperna.

Eftersom enkäterna ibland besvarats av hela grupper och ibland av enskilda personer presenterar jag alla frågor och svar här:

1. Har jag bättre förståelse för kulturerna, dess likheter och olikheter?

Här blev det nio jakande svar, med en del tilläggskommentarer:

”Bättre förståelse för kulturers likheter och olikheter.” ”Oftare.” ”När du lär av egen kultur respekterar man andras kultur (2 st).” ”Studiebesöket gav mig mest.” ”Alla har likheter, olikheter.” ”Mer förståelse” .”Man lär sig mycket.” ”Det var bra.”

Fem nekande svar kom in med kommentarerna:

”Har inte förståelse, för att ej hört om det.” ”Haft för lite.” ”Har ej jobbat om olika kulturer.”
”Jag har ej lärt mig ingenting”

Fyra vet ej-svar.

Tre udda svar presenteras i sin helhet:

”Prova på olika maträtter som lagas här uppe, växter som finns här uppe och dess användning.”

”Ej fördjupa, har vetat tidigare.”

”Tycker inte att vi jobbat med likheter och olikheter.”

1. Har jag lärt mig respektera varandras olikheter?

Här kom 17 positiva svar in, med kommentarerna:

”Lite” ”Vi lever lite olika beroende på bakgrund.” ”Bättre” ”Säkert.”

Två svarade nej. En kommentar: ”Ej av detta”

Ett vet ej-svar.

2. Profil i skolans val är kultur och natur här uppe. Hur vill du jobba med skolans val till hösten (t.ex. studiebesök, teman mm.) ?

En svarade att han/hon inte ville ha skolans val alls.

En annan ville ha skolans val istället för elevens val.

En ville inte ha några förändringar.

En vill ha roligare saker att göra.

En äskar om mera pengar.

En vill inte ha skolans val på slöjddagen.

De andra svaren var dock fulla av idéer om hur skolans val skulle vara:

Studiebesök och utflykter var det vanligaste svaret (Sju st).

Vara i skogen, tälta, friluftsdag (tyckte fyra olika elever).

Baka, sy, mer praktiskt arbete, fiska (Fyra st).

Oftare och längre sammanslagen tid så man helst hann igenom alla grupper (Tre st)

Forskningsarbete (Två st).

Enstaka förslag:

Teoretiskt. Läsa och ha prov. Redovisning av t.ex resa. Göra en utställning. Prova på andra levnadssätt. En fest i början och en i slutet, t.ex Nobelfesten. Film. Hitta på sånger.

Den jämförande undersökningen vårterminen 2005

Observation

Skolan i Karesuando är en skola med elever från grundskolans alla klasser. Skolan har en vacker, annorlunda arkitektur, inspirerad av ortens kulturer, med en rund rasthall, smyckad med konst av lokala konstnärer. Den är relativt nybyggd under mitten av 1990-talet och är också välbehållen och verkar inte vara så hårt utsatt för skadegörelse jämförd med högstadieskolor i större samhällen.

Vid båda besöken är det väldigt tyst och lugnt på skolan. Även på skolgården som vetter från bygatan mot älven, är det ganska lugnt och tyst trots det vackra vårvintervädret. Inga synliga bråk eller högljudda konflikter observeras. Däremot syns grupper av elever i de högre åldrarna och några mindre barn som besöker skolgården som ligger centralt i byn och är tillgänglig för barn från förskoleåldern upp till ungdomarna i nian. Pojkar och flickor går mestadels i olika gäng. Ingen verkar vara speciellt utanför, inte heller ser man elever gå par om par, utan oftast är de fler i gänget, 3-7 stycken.

Intervjuer

Genomförande

Eftersom jag ville genomföra semistrukturerade kvalitativa intervjuer har jag låtit elevernas svar bestämma vilka följdfrågor det blivit och hur många intervjufrågor som använts. Jag intervjuade två pojkar och två flickor, en pojke och en flicka i taget. Jag kallar dem K-teens, Agneta och Björn samt Frida och Benny. Jag sitter i ett rum på expeditionen och eleverna får gå ifrån sina lektioner för att tala med mig. Eleverna ger fylliga svar i ord och gester som jag antecknar så noggrant som möjligt för att behålla deras uttrycks sätt i största möjliga mån.

Intervjuerna i kort sammanfattning (se bilaga 6)

Av intervjuerna framgår det att eleverna inte har märkt av några tillfällen till reflektion och samtal kring värdegrundsfrågorna inom ramen för skolans val. De har uppfattat skolans val som olika aktiviteter och inte kopplat samman dessa med värdegrunden. De har i stället uppfattat att det handlar om kultur och hur man levde förr. Agneta och Björn tyckte att den enda kultur som presenterades var den samiska och de efterlyste mer om kvänerna. Benny

tyckte sig själv vara kulturlös och Frida visste inget alls om kväner, möjligen var det ett förnekande av deras existens som etnisk grupp, eftersom tonen var aggressiv när hon sa det.

Ingen av dem hade särskilt reflekterat över sitt eget ansvar för stämningen på skolan. Björn ingrep om någon blev retad, som han uttryckte det. Benny sa att det var svårt att ingripa när det var som värst på skolan eftersom det var lätt att själv bli utsatt. Agneta och Björn tyckte de blev utestängda av samisktalande elever eftersom de inte förstår samiska, men de hade ingen lust att lära sig samiska för den skull. Agneta umgicks mycket med samiska vänner från sin hemby, men de talade bara svenska med varandra och de samer hon umgicks med gick inte samisk integrering.

Agneta och Björn ansåg att man skulle prata svenska i skolan eftersom alla förstår det. Men de tyckte att lärarna blivit bättre på att inte använda samiska under lektionstid och det uppskattade de. Frida är samisktalande och menade sig inte vilja utestänga någon med att använda språket. Benny förstod samiska hyfsat eftersom han umgicks med samisktalande kompisar och han kände sig inte utesluten av språkskäl. Ingen av K- teens använder meänkieli i skolan.

Stämningen på skolan hade inte förändrats nämnvärt tyckte de allihop, men det framkom att handgripliga konflikter inte förekommit sedan *skolans val* startade. Agneta och Björn hade inget märkt av konflikter och Benny började med att förneka att han märkt något av dessa mobbingsituationer när de pågick för två år sedan, men när Frida, som blivit utsatt för fysiska påhopp satt med vid intervjun och berättade om dessa, ändrade han sig. Han menade att inget märktes nu, medan Frida berättade att det kändes som om det fanns kvar ett hat under ytan. Björn och Benny vittnade om att "rättigheter" diskuteras på byn och Björn tyckte det var fel att ständigt bara prata om samernas rättigheter.

Alla hade tyckt att *skolans val*-aktiviteterna var roliga och tyckte att skolans val skulle fortsätta. Just K-teens hade slöjdat och jobbat med fällfångst som tema och trivts med det. Allra bäst tyckte de dock om resor med övernattnig. De tyckte att när de hade varit på lägerskolan hade de verkligen umgåtts med nya bekanta och inte i sina invanda gäng. Agneta kom från en by med inbördes stark sammanhållning, där de flesta delar den laestadianska tron och därför inte var uppdelade i gäng på grundval av etnicitet, men däremot höll sig mest till de andra från byn. Hon tyckte att lägerskolan blivit ett tillfälle till att knyta nya kontakter

utanför byagänget. Alla ville se mer av resor med övernattnig och tyckte att det var det bästa sättet att fortsätta arbetet mot etniska konflikter. Ingen utom Benny nämnde att något skulle tas bort från skolans val. Han ville inte tala om tråkiga saker som kultur på *skolans val* utan roliga saker, vad ”roliga saker” är nämnde han inte.

Enkäten

Enkäten (se bilaga 2 och 3 för en fullständig redogörelse) har besvarats av 58 elever i högstadiet på Karesuando skola. 7 elever var frånvarande. Av enkätsvaren framgår att en majoritet tycker att kulturell bakgrund påverkar skolarbetet men bara ett fåtal har haft problem med att samarbeta med andra pga deras bakgrund. De flesta visste inte heller om deras inställning till etnicitet hade förändrats av arbetet med *skolans val*.

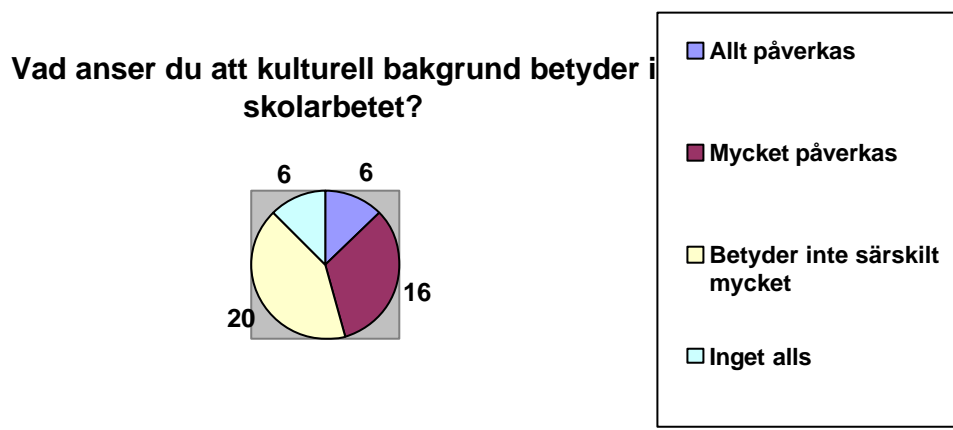

Fig. 1. Svar på frågan om vad kulturell bakgrund betyder i skolan.

20 elever tyckte inte att kulturell bakgrund betyder särskilt mycket medan 16 elever tycker att mycket påverkas av den kulturella bakgrunden. 6 elever tyckte att allt påverkas av den kulturella bakgrunden. Lika många tyckte att ingenting påverkas av den kulturella bakgrunden.

Har din åsikt om den kulturella bakgrunden förändrats sedan du började med skolans val?

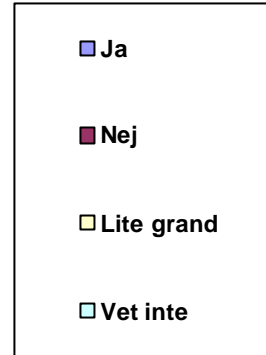
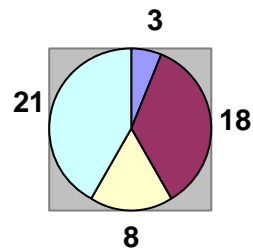

Fig. 2. Frågan om elevens åsikt om kulturell bakgrund förändrats

8 elever tyckte att den förändrats lite grann genom arbetet med skolans val, 18 tyckte inte att den gjord det, bara tre svarade klart ja på frågan men de flesta visste inte, 21 elever hade valt det alternativet.

Har du haft svårt för att samarbeta med andra elever på grund av er kulturella bakgrund?

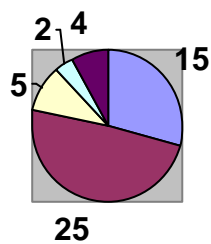
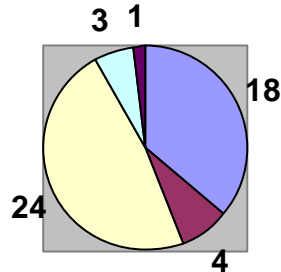

Fig. 3. Frågan om hur det har gått att samarbeta med elever av annan etnicitet tidigare

25 elever har aldrig haft problem av det slaget, 15 tänker inte alls på kulturell bakgrund när de samarbetar med någon, de 4 som svarade "Ja, hela tiden" var också i övrigt mer avogt inställda till skolans val.

Har du fått det lättare att samarbeta med elever med annan kulturell bakgrund än din efter att ni arbetat tillsammans i Skolans val?

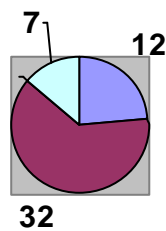

- Har alltid haft det lätt att samarbeta med andra elever
- Ja, det går lättare nu
- Märker ingen större skillnad
- Nej, det är lika svårt som förut
- Det har blivit svårare

Fig. 4 Frågan om det blivit lättare att samarbeta efter att skolans val startat

24 märkte ingen skillnad, 18 har alltid haft lätt för samarbete medan en av de fyra som hade problem med kulturell bakgrund hela tiden, svarade att det blivit svårare med samarbete, 4 upplever en förbättring.

Hur tycker du att du själv har arbetat i skolans val?

- Jag har gjort mitt allra bästa
- Jag har gjort det vi skulle göra
- ibland har jag inte tagit mitt ansvar
- Jag har mest slöat

Fig. 5 Självskattning av hur de arbetat i skolans val

32 tyckte det gjort det de skulle göra, 12 har gjort sitt allra bästa, medan 7 mest slöat, av dessa var det fyra som hade det svårt för att samarbeta över etnicitetsgränser och en som fått det svårare att samarbeta över dessa gränser efter arbetet med skolans val.

De flesta tyckte att de hade gjort vad de skulle göra på skolans val. 11 elever hade fått nya vänner genom skolans val och de utmärkte sig genom att i betydligt större utsträckning än de som inte fått nya vänner anse sig ha gjort sitt allra bästa i *skolans val*. Samt att de uppskattade sociala aktiviteter och att lära sig om andra kulturer i högre grad än övriga elever.

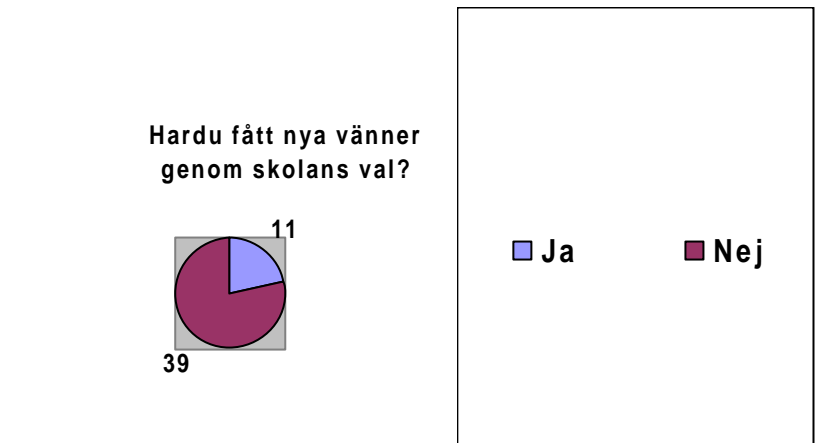

Fig. 6 Har du fått nya vänner genom skolans val
Här svarar 11 elever att de fått nya vänner genom skolans val.

11 elever hade fått nya vänner genom Skolans val. Därför tyckte jag det kunde vara intressant att jämföra dessa med dem som inte fått en ny vän genom skolans val. Fanns någon skillnad mellan grupperna som kunde förklara varför de fick nya vänner? Jag gjorde en jämförelse i procent mellan grupperna. De största skillnaderna redovisas här, för en fullständig redovisning hänvisas till bilaga 3. Gruppen "Ja" är de som fått nya vänner och gruppen "Nej", de som inte fått nya vänner:

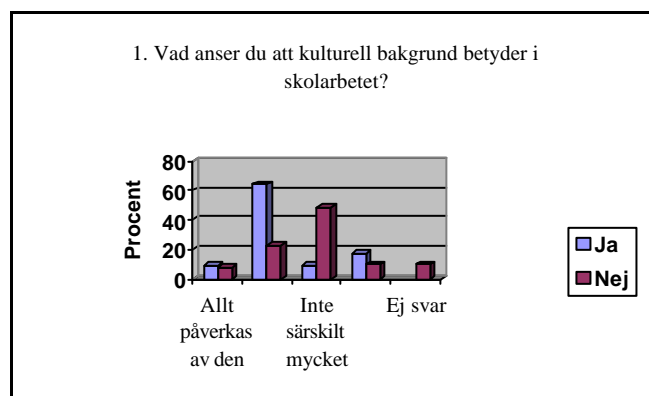

Fig. 6:1 Vad anser du att kulturell bakgrund betyder i skolarbetet

Eleverna som fått nya vänner ansåg att kulturell bakgrund betyder mer än vad de elever som inte fått vänner ansåg.

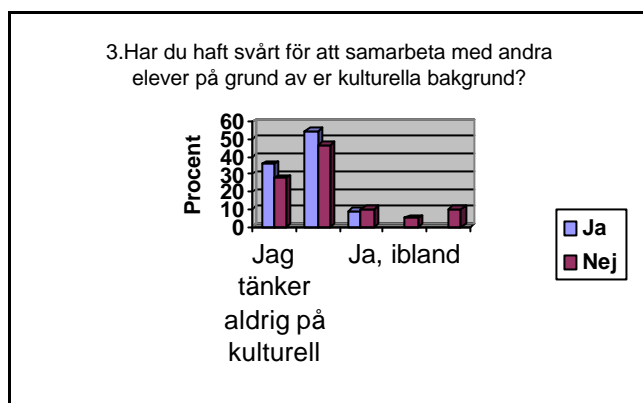

Fig. 6:2 Har du haft svårt att samarbeta med andra på grund av kulturell bakgrund

Här hade de elever som fått nya vänner inte haft problem med det någonsin, eller så tänkte de inte på bakgrunden alls i större utsträckning än övriga elever. Endast en av dem hade haft problem i enstaka fall.

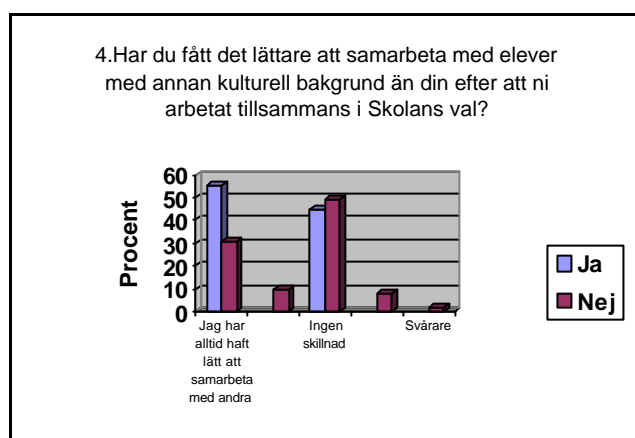

Fig. 6:3 Har du fått det lättare att samarbeta med andra kulturer genom skolans val-arbetet

De elever som fått nya vänner tyckte sig alltid haft lätt för samarbete eller så upplevde de ingen skillnad. Ingen tyckte det vara lika svårt eller svårare än förut.

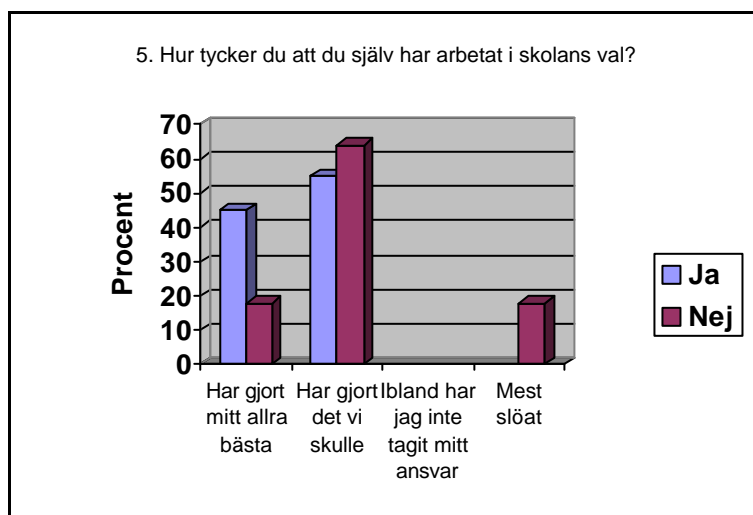

Fig. 6:4 Självskattning av engagemanget i skolans val

44 % av eleverna som fått nya vänner tyckte sig ha gett sitt allra bästa i skolans val, mot knappt 19% av övriga elever.

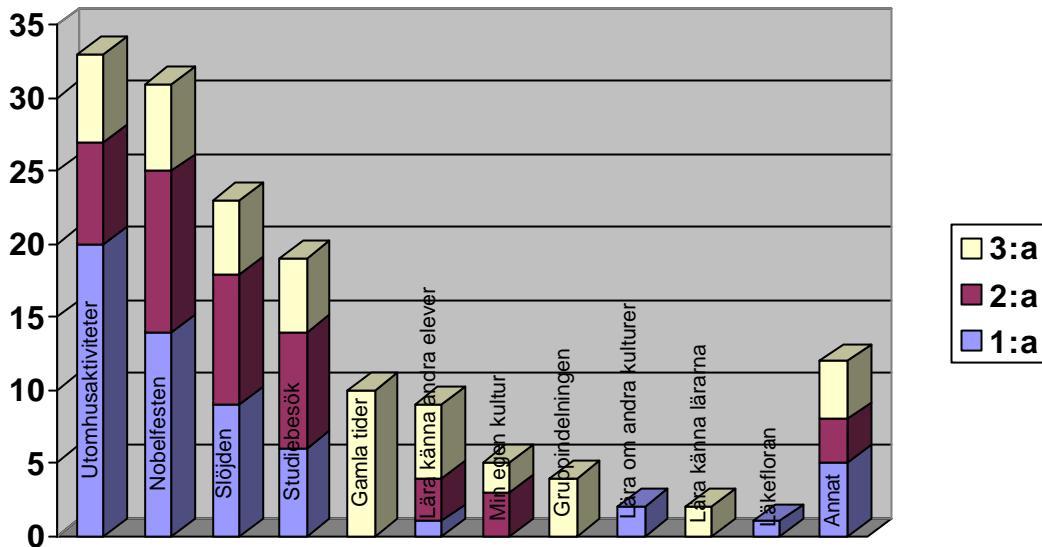

Fig. 7. Vilka tre aktiviteter har du tyckt mest om

Utomhusaktiviteter av olika slag var absolut populärast och av dessa var snöskulpturer, lägerskola/skolresa/övernattnings/tälta, populärast. Nobelfesten var också omtyckt av de flesta, slöjd och studiebesök likaså.

Populäraste aktiviteterna var uteaktiviteter som snöskulpturdagen och pimpelfiske samt nobelfesten. Minst omtyckt var arbetet med läkeväxtfloran, gruppindelningen och att lära sig om andra kulturer. Men flera elever hade inte skrivit något alls som sämst eftersom de tyckte att allt varit bra. En överväldigande opinion ville ha fler resor med övernattnings och studiebesök i framtiden, men även bakning, matlagning och lekar där alla är med, nämndes som exempel på det man ville ha mer av. Många kom också med helt nya förslag som ridning, att fotografera naturen och konsttäckning.

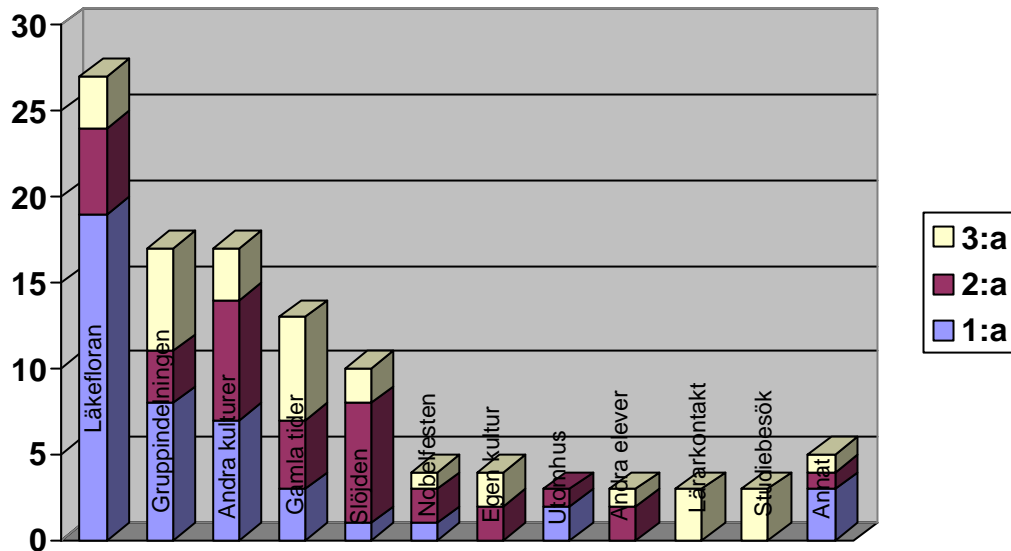

Fig. 8. Vilka aktiviteter tyckte du sämst om i skolans val

Här svarade flera elever ingenting alls, de tyckte allt varit bra. Men av dem som svarade var majoriteten trötta på arbetet med läkeväxtfloran, som också var det mest arbetskrävande och ambitiösa arbetet i projektet.

Gruppindelningen och att lära sig om andra kulturer var också impopulärt.

Jämförelse med VT 2004

Vårterminen 2004 precis som 2005 var den övervägande delen positiv till *skolans vals* aktiviteter. En något större andel elever tyckte sig ha förändrats i positiv riktning vad gäller förståelse och samarbete med andra kulturer våren 2004 än under vårterminen 2005. 2004 kom många kreativa förslag på nya aktiviteter som att skriva sånger och läsa och ha prov fram, i 2005 års undersökning kom också många nya förslag på aktiviteter. Nobelfesten var populär också bland dem som besvarade 2004 års enkät och resor och studiebesök var uppskattade. Det framgick inte lika tydligt att det fanns aktiviteter som ogillades som det gjorde i 2005 års undersökning, även om man kan skönja en viss motvilja mot det arbetskrävande framtagandet av läkeväxtfloran även i 2004-enkäten.

Vad lärarna tycker om hur *skolans val* har fungerat

Sedan projektet startade höstterminen 2003 har inga våldsamma incidenter pga etniska motsättningar inträffat vad lärarna har märkt, vilket var projektets ändamål. Det har alltså lyckats för skolan att vända stämningen på skolan så pass att inga handgripliga konflikter på grund av etnicitet har uppkommit. De tycker att eleverna arbetat bra med *skolans val* och är särskilt imponerade över hur lite gnäll de fått höra de utedagar som vädret varit ogästvänligt. De har hört många kloka funderingar från eleverna och i vissa fall har en stor förändring skett i samband med vissa aktiviteter. Lägerskolorna är något även lärarna tycker har varit lyckat.

Negativt är att ekonomin är skral. För att kunna arbeta mer praktiskt med mat och slöjd krävs större ekonomiska resurser för inköp av råvaror, verktyg och redskap. Resor blir alltid mycket dyra när man ska någonstans från Karesuando. Datorerna har inte fungerat, vilket gjorde arbetet med läkeväxtfloran extra mödosamt. En annan negativ erfarenhet har varit medias ointresse för positiva nyheter. Till Nobelfesterna har media bjudits in utan att någon nappat på förslaget. Den enda mediebevakning som skett är en felaktigt kritisk rapport på finsk sida om skolverkets broschyr *Same, same but different* samt en uppretad reaktion på samma broschyr från Suonttavaara lappby (NSD 2004) som resulterade i viss uppmärksamhet från lokala nyhetsmedia.

DISKUSSION

Här diskuterar jag inledningsvis frågan om undersökningens reliabilitet och validitet. Därefter diskuteras etiska aspekter på undersökningen. Frågeställningarna från syftet besvaras utifrån resultatet. Diskussionen avslutas med en reflektion kopplad till teoridelen i bakgrunden.

Reliabilitet och validitet

Reliabiliteten för den första enkäten 2004 kan sägas vara mindre god eftersom den inte var lika anonymitetsskyddad som enkäten 2005. Också blandningen av metoderna för datainsamlingen i de olika grupperna gör reliabiliteten mindre god. Men resultatet avviker inte signifikant från den jämförande undersökningen 2005 så det kan ändå sägas att reliabiliteten är tillfredsställande. Man måste också tamed i utvärderingen av resultaten att eleverna delvis är utbytta i år. Att fler elever upplevde en attitydskillnad i positiv riktning VT 2004 kan bero på att fler elever VT 2004 hade varit med om skolstrejken VT 2003 och de nya elever som tillkommit sedan dess har arbetat i ett bättre socialt klimat från början.

Reliabiliteten för enkätundersökningen 2005 är hög eftersom 100% av dem som fick enkäten också har svarat på den och endast 7 elever var frånvarande. Validiteten är god eftersom undersökningarna har gett en ganska entydig bild av hur skolutvecklingsprojektet har fungerat. Alltså har frågorna varit relevanta och lätta att förstå.

Genom att endast fyra elever intervjuats blir reliabiliteten lägre för den kvalitativa delen av undersökningen, men även dessa gav en liknande bild som enkäterna och därför kan det sägas ha varit en hög reliabilitet även här. Eleverna har hjälpt varandra att minnas och detta gör reliabiliteten hög samtidigt som det kan göra någon blyg att vara två, även om det inte verkade så. Den risken kompenseras med att ingen förskönar eller förvränger verkligheten när de har en åhörare som vet hur det varit på riktigt (Kvale 1997).

Reliabiliteten kan påverkas av att jag inte registrerade samtalen med bandspelare utan antecknade svaren. Men man vinner mycket i avslappnad attityd hos intervjupersonerna så det ser jag inte som något reellt hot mot reliabiliteten. Med papper och penna registrerar man

också ”tysta svar” och stämningar bättre än med tekniska hjälpmedel, så det man förlorar med anteckningar vinner man igen på många andra plan.

Validiteten var hög eftersom frågorna har varit relevanta och satt igång ett samtal om hur skolans val uppfattats och fungerat för dessa elever. Eleverna har varit avspända trots att de mötte en obekant person eftersom de inte var ensamma, vilket ökar chansen att de förstått frågorna rätt, vilket i sin tur ökar både reliabilitet och validitet. Sedan visade det sig vara en bra metod också ur andra synpunkter. De kunde påminna varandra om saker och när en av ungdomarna började med att förneka konflikter ändrade han sig när den andra eleven berättade om vad hon utsatts för. Så kom flera saker fram som jag inte fått veta om jag talat med en i taget. Det som började som en nödlösning blev alltså mycket bättre än förväntat.

Forskningsetik

Det är alltid vanskligt att nämna skolan man undersöker eftersom det då blir svårt att garantera anonymiteten för dem man samarbetar med. I detta fall valde jag därför att skydda de fyra intervjupersonerna genom att de slapp vara ensamma i intervjusituationen eftersom denna undersökning också är en dokumentation som ska delges Karesuando skola. Jag kallar ungdomarna K- teens och har gett dem ”nya” namn: Agneta, Björn, Benny och Frida, men på en liten skola kan deras anonymitet ändå inte garanteras så därför vill jag att de ska ha varandras stöd inför eventuella frågor om deras medverkan. De går sista året i grundskolan så lärarna och jag ansåg att det räckte med lärarnas vetskap, samt elevernas frivillighet och sökte inte föräldrarnas tillstånd för intervjuerna.

Jag har inte sett på när de fyllde i enkäterna 2005 och lärarna har bara tagit del av sammanställningen av dem, så där kan anonymiteten anses säkrad. Observationerna pekar inte ut några speciella personer eftersom syftet med dessa var att få en allmän bild av den sociala situationen på skolan, så även om eleverna inte vetat om observationen har ingen elev blivit utsatt för kränkning.

Frågeställningarna från syftet (sidan 23)

- Kan kulturell och social identitet bli en konstruktiv kraft i skolan istället för en destruktiv konfliktorsäkt?
- Har stämningen på skolan förändrats så att eleverna är tolerantare och generösare mot varandra efter att skolutvecklingsprojektet har påbörjats?
- Är de bättre på att ta sitt ansvar för den mentala och fysiska skolmiljön numera?
- Har värdegrundsprojektet gett avsett resultat?

Den kulturella identiteten behöver inte vara en konfliktorsäkt eftersom den grupp som har gett de svar som vittnar om störst tolerans och generositet, de som hade fått nya vänner genom skolans val och dessutom gjort sitt bästa i arbetet, också hade en större andel som tyckte att kulturell identitet betyder allt eller mycket i skolarbetet. Det tolkar jag som att de är väl medvetna om kulturell och social identitet och att detta ändå inte är ett hinder för dem att samarbeta med personer av annan bakgrund. Detta tyder på att Jernström och Johansson har rätt i det att en stark kulturell identitet stärker självförtroendet så man blir mer generös och tolerant mot andra människor (Jernström & Johansson 1997). Denna grupp utmärkte sig också genom att ha uppskattat sociala aktiviteter och att lära sig om andra kulturer än sin egen, mer än den grupp som inte fick nya vänner genom *skolans val*. Således kan man se att Lennart Ohlssons tes om att ”engagemanget ökar när man engagerar sig”, stämmer.

Man kan konstatera att handgripliga mobbingssituationer varken observerats eller rapporterats sedan arbetet med skolans val inleddes. Här finns två felkällor som jag inte lyckats eliminera. Den ena är att de som var drivande i mobbingen mot sameungdomar kan ha gått ut grundskolan. Även om det är så har troligen arbetet med skolans val stoppat nyrekryteringen till mobben och det är ju ett önskvärt och välkommet resultat.

Den andra felkällan är att mobbing alltid försiggår i skymundan, inte framför ögonen på vuxna. Mobbing sker alltid när ingen vuxen ser på, medan det motsatta förhållandet gäller när den förtryckte skall försöka ge igen.

Att kunna ingripa kräver att man tar till sig det faktum att mobbingstendenser ständigt förekommer i skolan, (...) Man måste inse att man oupphörligen måste vara vaksam och inte tro att de åtgärder man vidtar för att förhindra kamratförtryck är ett arbete som låter sig göras klart och bli färdigt en gång för alla. Att förebygga mobbing är snarare att anta ett visst förhållningssätt i sitt arbete än ett arbete i sig (Larsson 2000).

Tydligt tar både nya och gamla elever ett större ansvar för den psyko- sociala skolmiljön i dag än för tre år sedan. Emellertid upplever ändå några elever ett dolt hat under ytan, vilket framgår av intervjuer och kommentarer i enkäterna. Om detta är en verklighet eller inte är omöjligt att veta, men troligen är fördomar mer svårutrotade än våldsamt beteende, så där återstår en del att göra.

Elva elever har fått nya vänner och ännu fler har upplevt mycket positivt i gemenskap med elever som man kanske inte umgåtts så mycket med tidigare. Så även om man inte diskuterat så mycket om värdegrunden har eleverna lärt sig mycket om generositet, tolerans och ansvarstagande. De fyra elever jag intervjuade visade prov på dessa egenskaper i samspelet med varandra. Observationen av skolmiljön visar en skola där storstädernas problem med våld, skadegörelse och högljudda gräl inte dominerar. Eleverna i Karesuando verkar således ta ansvar för både relationer och den yttre miljön.

Reflektioner

Generositeten

I västerlandet har vi den gyllene regeln formulerad så här: Allt vad ni vill att andra ska göra mot er ska ni göra mot dem. *”Vi föds för att visa den gudomliga skönhet som finns inom oss.(...) Och när vi låter vårt ljus stråla, ger vi omedvetet andra människor tillåtelse att göra detsamma.”* (Norell Beach & Berg-Danielsson 2000) Alla har nog erfarenhet av att umgås med en generös människa, allt känns enkelt och avslappnat i en sådan människas närhet. Man befrias av den andra människans frihet som kommer sig av att hon inte har behov av att slå vakt om något. Skolans uppgift är att låta elever få känna denna frihet och få utveckla sin egen inneboende generositet.

Samtidigt är generositeten hotad av så mycket, rädslan och snålheten dominerar ofta det sociala samspelet i skolan. Som Timbuktu sjunger: *”Alla vill till himmelen men få vill dö(...) folk vill ha tillbaka men vägrar att ge.”* Den största och generösaste gåva skolan kan ge eleverna är att de får chansen att visa generositet, att få tänka på sig själv som en generös och omtänksam människa (Norell Beach & Berg-Danielsson 2000). *”Att gå där och ingenting*

själv ha fått / men unna de andra allting gott” (Wide 1944 i Norell Beach & Berg-Danielsson 2000), kan en människa bli rikare?

En sådan inställning skulle definitivt förändra klimatet på Karesuando skola och dra undan fötterna för svenska myndigheters, mer eller mindre medvetna, försök att splittra lokalbefolkningen i Karesuando. Om ILO 169-utredningen kunde tas emot av kvänerna med ett glatt GRATTIS till samerna och samerna i sin tur sa till regeringen att ta med även deras grannar sedan järnåldern, i utredningen om nyttjanderätt till land och vatten, vad fanns kvar att strida om?

Toleransen

Skolan ska vara en plats där olikheter och skillnader ses som berikande inslag i den pedagogiska verksamheten. I en skola med socio-ekonomisk, kulturell och etnisk homogenitet blir det konstigt nog svårare att hitta sina själsfränder. Ytterst små avvikelser, specialintressen och egenheter kan innebära utanförskap. Detta har blivit så allmänt känt att föräldrar både i Sverige och i länder som Kanada aktivt väljer skolor med etnisk, socio-ekonomisk och kulturell mångfald för sina barn (Norell Beach & Berg-Danielsson 2000). Kontakten garanterar ingenting i sig. Tolerans måste tränas och stödjas pedagogiskt av skolan:

Att kunna visa sig tolerant och vänligt vilja gå in i en diskussion med annorlunda tänkande, det är frukten av personlig mognad. Att kombinera övertygelse och tolerans för andra uppfattningar, det kräver en stark personlighet, förankring i en fast identitet. Den får man i lyckliga fall i mötet med och friktionen mot de andra, där man sakta lär sig urskilja sin förmåga och sina begränsningar.

Man förblir sig själv genom att långsamt förvandlas. Man är sig själv och söker sig själv. Lyckas denna process når man en mognad som är specifik för varje åldersnivå. Toleranta människor är trofasta. De kan ta på sig förpliktelser. De är trogna, av fritt val (Piltz 2003).

Skolan kan lyfta fram och positivt ladda olikheter i stället för att ignorera dem, låtsas att de inte finns eller definiera skillnader som problem (Norell Beach & Berg-Danielsson 2000). Här har Karesuando skola ett guldläge eftersom här möts elever från olika byar, olika etniciteter, sociala skikt och religiösa, politiska och kulturella livsåskådningar.

Ansvarstagandet

Ansvarstagande utvecklas genom att mitt inre ledarskap utvecklas. Jag blir självständig genom att låta mitt samvete och min självkänedom utvecklas. I stället för att låta gruppträck, idoler, reklam och myndigheter styra mitt liv blir jag inifrånstyrd. Detta är inte lika lätt att genomföra som det är att skriva ner. Vi vuxna har en vana att låta myndigheter och folkvalda sköta demokratifrågorna, vår del i det hela är att betala skatt. Detta smittar av sig i skolan där eleverna i teorin vet mycket om medbestämmande men blir helt vilsna när de ska ta ett verkligt eget ansvar för exempelvis sitt lärande eller att packa väskan innan man går i väg till skolan.

Att uppmuntra och belöna civilkurage hos eleverna samtidigt som man själv är en förebild i att visa civilkurage, är en av pedagogens viktigaste uppgifter. Goda nyheter där klassen, skolan eller en enskild elev har gjort något modigt som gör skillnad, stött biståndsarbete utomlands eller gjort något åt en dålig skolsituation, som i Karesuando skola, borde basunerats ut i tidningar, TV, radio och skolans nyhetsbrev till föräldrarna (Norell Beach & Berg-Danielsson 2000).

Positiv förstärkning blir en god spiral: genom att engagera sig ökar engagemanget och får du positiv feedback blir engagemanget ännu större. Den som får läsa artiklarna som visar hur elever tar ansvar blir inspirerade i sin tur, och inspiration till modiga, goda handlingar kan vi aldrig få för mycket av. Här måste jag verkligen sätta massmedia vid skampålen som inte har lyckats göra ett enda positivt reportage om Karesuando skolas värdegrundsarbete. Media bör betänka sitt ansvar, som Jonsäter uttrycker så här: *”Att beskriva en konflikt som ”etnisk” är ofta missvisande, men en utmärkt ursäkt för omvärlden att två sina händer. Men även den som bara betraktar och beskriver har ett ansvar.”* (Jonsäter 2005) Media favoriserar konflikter medan suget efter goda nyheter är stort, speciellt i lokala media.

Hur Skolans val i Karesuando har förverkligat formuleringarna i skolans styr-och stöddokument

I skollagens portalparagraf 1 kap. 2§ står att läsa:

Verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Särskilt skall den som verkar inom skolan

1. Främja jämställdhet mellan könen samt
2. Aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden.”

Och i Lpo 94 slås fast att all skolpersonal ska:

- Medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor även utanför den närmaste gruppen.
- Motverka trakasserier och förtryck av individer och grupper.

Läraren har ett ännu större ansvar i skolans normbildning, denna skall:

- Klargöra och med eleverna diskutera det svenska samhällets värdegrund och vad den innebär för elevens personliga handlande.
- Öppet redovisa skiljaktiga värderingar och uppfattningar
- Uppmärksamma och tillsammans med övrig skolpersonal vidta nödvändiga åtgärder för att förebygga och motverka alla former av kränkande behandling
- Samarbeta med hemmen i elevernas fostran och därvid klargöra skolans normer och regler som en grund för skolans arbete och samarbetet i skolan.

När man började med *Skolans val* i Karesuando var det just för att konflikter utanför skolan lett till våldsamma mobbningssituationer i skolan. Detta har arbetet med värdegrunden ändrat, som enkäter, intervjuer och samtal visat, så att handgripliga konflikter inte rapporterats. Rasistiska beteenden har minskat, men en av de intervjuade ungdomarna hade hört kränkande, rasistiska uttalanden om samer på skolbussen, vilket naturligtvis inte kan accepteras, så skolan kan aldrig slå sig till ro när det gäller detta viktiga uppdrag.

I Lpo 94 uttrycks skolans uppdrag bland annat som att ge en trygg identitet till eleverna:

Medvetenhet om det egna kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla, tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. **Skolan är en kulturell mötesplats som både har en möjlighet och ett ansvar** för att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där. (Mina markeringar i fet stil)

(---)

Utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra och utveckla ett kulturarv – värden, traditioner, språk, kunskaper – från en generation till nästa.(...) Det etiska perspektivet är av betydelse för många av de frågor som tas upp i skolan. Perspektivet skall präglade skolans verksamhet för att ge grund för och främja elevernas förmåga att göra personliga ställningstaganden.

Med kulturen som språngbräda

Detta uppdrag tar man i Karesuando skola på allvar. *Kulturen som språngbräda* (Jernström & Johansson 1997), där lokalhistorien och praktisk tillämpning av olika kulturella uttryck som exempelvis slöjd och matlagning har använts för att ge eleverna en stärkt självkänsla och en ökad förståelse för andra kulturer i deras närhet, men i förlängningen också i ett globalt perspektiv, har förstås inspirerat arbetet i Karesuando och mycket i Skolans val känns igen från mellanstadiet arbete som dokumenterats av Jernström och Johansson i mitten av 1990-talet. Här har det arbete som genomfördes då fått en fortsättning helt i aktionsforskningens anda.

Eleverna har också genom skolans val fått möjlighet att möta elever från andra byar och med annan etnicitet än deras egen. De har också träffat människor utanför skolan som på de olika studiebesöken visat dem olika kulturer och traditionella verksamheter i närområdet så att de fått bilda sig en egen uppfattning av hur människor är från ”den andra” gruppen.

När man ser hur *Skolans val* utformats i praktiken är det tydligt hur nära Karesuando skolas lärare kopplat dessa aktiviteter till skolans styr-och stöddokument samt hur väl de motsvarar Kiruna kommuns lokala skolplan, där de framhåller den positiva resurs som kommunens tre inhemska kulturer utgör. Några av de lokala målen kommunen formulerat är: samarbete skola – närsamhälle – universitet samt kulturell förståelse. I samverkan med närsamhälle och universitet har Karesuando skola arbetat för ökad kulturell förståelse, precis som Kiruna kommuns skolplan fastslår att skolan ska arbeta (Kiruna kommuns skolplan antagen 2001).

Sociokulturellt lärande

Socio-kulturellt lärande innebär att eleverna i socialt samspel med varandra och goda vuxna förebilder får utveckla sina förmågor på livets alla områden. Vygotskij menar att *”barnets förmåga att genom samarbete höja sig till en högre intellektuell nivå och dess förmåga att förflytta sig från det som det kan till det som det inte kan med hjälp av imitation (är) ett centralt moment i hela inlärningspsykologin”*. I Karesuando skola har Skolans val varit ett tillfälle att samarbeta på nya sätt med elever i alla åldrar, speciellt i år 7 till 9, och därmed har eleverna fått möjlighet att lära känna vuxna förebilder och varandra. Därmed har de kunnat tillgodogöra sig nya kunskaper om hur man kan leva tillsammans och hur andra människor lever och tänker. De elever som fått nya vänner har också uppskattat de sociala aktiviteterna i *Skolans val*. De har också uppskattat att få lära sig om andra kulturer än sin egen.

Vygotskij(1930/2003, s. 98-99) och Säljö(2000) betonar också vikten av skapandet i lärandet och hur viktigt det är för, speciellt tonåringen, att detta skapande är något av verkligt värde, en riktig slöjdprodukt i stället för ett värdelöst experiment som slängs efter terminen. Karesuando skola har arbetat med slöjdande av riktiga kläder och redskap på det sätt som man gjorde förr. Dessa teman har också varit populära hos eleverna. Det bekräftas av både enkäterna och intervjuerna. Detta borde alltså mana till eftertanke när man i iveren att höja kunskapsnivån rensar bort hantverk från de sena årens skolscheman.

Språkfrågan

Vygotskij(1930/2003) och Säljö(2000) talar om hur allt lärande sker i en sociokulturell kontext. De talar också om språkets centrala roll i kunskapsbildningen. Det är med språket vi kommunicerar eller stänger ute. En lärare måste förstås av sina elever om någon kunskapsbildning ska ske. Så måste också elevernas inbördes kommunikation fungera om inte den psykosociala miljön ska bli lidande.

Av intervjuer och skriftliga kommentarer i enkäterna förstår jag att språkfrågan är viktig för stämningen på skolan. Vill de svenska myndigheterna stödja en fridsam utveckling av lärmiljön på Karesuando skola och kommunens övriga skolor, skulle åtgärden att införa viss

undervisning i Kiruna kommuns alla officiella språk från de första skolåren antagligen vara väl värd insatsen.

I stället för att segregera samiska förskolebarn från övriga barn som konfliktlösning – hur ofta har Apartheid visat sig som en lysande lösning i etniska konflikter, liknar inte detta den rasistiska ”lapp ska vara lapp”- politiken väldigt mycket? – borde man undvika att språk används för att utestänga eller irritera på detta sätt. Språkundervisning på rasistisk grund, så att bara den som genetiskt är kvän får lära sig meän kieli och den biologiskt samiska är den enda som får läsa samiska, skapar onödiga klyftor.

Segregerade skolor skapar heller inte några naturliga tillfällen till toleransträning enligt Lpo 94. Befrämjas kommunens mål, kulturell förståelse, verkligen av segregation? Åtminstone bör alla elever erbjudas möjligheten att läsa alla officiella språk i en kommun, som skolplanen säger: ”*Därför är kunskapen om kommunens mångkulturella miljö och historia viktig. Språket är en bärare av kultur och identitet. Därför ska studier i samiska och meän kieli (tornedalsfinska) uppmuntras*” (Kiruna kommuns skolplan antagen 2001).

Sociokulturella faktorer

Den speciella situationen i Karesuando vad gäller **religion, geografi och social stratifiering** har bearbetats under *skolans val*. Men här kunde man se ännu mer på traktens möjligheter, anser jag. Man borde, ännu mer än idag visa att det här är en fredlig plats på jorden där lokalbefolkningen faktiskt aldrig varit i krig med någon sedan järnåldern. De krig som har förts på Nordkalotten har alltid skötts av statsmakterna med sitt centrum långt söderut, aldrig på initiativ av dem som bor här. Skolan har en privilegierad situation med olika kulturer på skolan som alltid levt ganska fredligt med varandra. Vilket exempel för resten av världen!

Att det fredliga samförståndet nu hotas av en strid om land och vatten, dvs ekonomiska resurser, visar att Jonsäter har rätt när han skriver att etnicitet bara är ett svepskäl för ekonomiska och politiska konflikter. ”*Med ett internationellt statsystem där nationalstaten, rätten till nationellt självbestämmande och suveränitet fortfarande utgör centrala principer ligger denna orsaksbeskrivning inte långt bort.*” (Jonsäter 2005) Befolkningen på

Nordkalotten har däremot aldrig känt sig bekväm med nationsgränserna och att nu adoptera 1800-talstänket med "ett land, ett folk" borde inte ligga nära till hands för oss.

I Karesuando finns många positiva initiativ som den ekonomiska föreningen Eurosuando, teaterföreningen, samarbetet med finska Karesuvanto och Slätterängs-föreningen (<http://www.karesuando.se>). Slätterängsföreningen planerar att börja producera renanpassat foder för att så skapa både arbetstillfällen och stödfoder till rennäringen. Småjordbruken försvinner och därmed korna och fåren, medan rennäringen har ett allt ökande behov av hö. Så kan dagens ekonomiska utbyte mellan renägare och bönder se ut (Land lantbruk 2002-09-08).

Även om jag saknar forskningsbelägg för det tror jag mig ha sett att egendomslösa kväner har mindre problem med att umgås med samer och egendomslösa samer upplever samma sak med kvänerna. Likaså gifter sig människor med stora egendomar i form av fastigheter och/eller renhjordar mer ogärna utanför sin egen etniska grupp. Vilket också talar för Jonsäters teori att etnicitet sällan eller aldrig är den riktiga konfliktorsaken. Därmed borde nya ekonomiska band likt Slätterängsprojektet vara en bra grund för fortsatt samexistens. En slags modern variant av Värtti-systemet, en vinna-vinnalösning för alla i Karesuando.

Den gemensamma religionshistoriska bakgrunden är också en god förutsättning för samexistens i Karesuando-området. Laestadianismen är ännu idag en starkt enande kraft på Nordkalotten. Flickan som kom från en laestadianskt dominerad by hade inga problem med att umgås över etniska gränser inom byagemenskapen och därmed också inom den religiöst-sociala gemenskapen. I stället för att förstärka Laestadianismens uteslutande drag har skolan möjligheten att använda sig av det som skapar enhet och gemenskap inom laestadianismen, exempelvis generositeten.

Intervjuerna med "K-teens"

De ännu så länge ganska egendoms- och prestigelösa unga i Karesuando skola kan visa på framtida möjligheter. I bilagan (4) där hela intervjuerna finns kan man se att Benny är en sådan prestigelös brobyggare som Anders Piltz talar om när han definierar tolerans:

Den tolerante förmår uthärda spänningar och motsägelser, att verkligheten är sammansatt, att den inte är omedelbart genomskinlig. Man orkar säga: jag vet ännu inte. Jag väntar med

mitt slutomdöme. En tolerant människa blir det som romarna kallade en pontifex, en brobyggare mellan motsatser. (Piltz 2003)

”Benny” uppfattar inte att han ”har en kultur” som kräver att han begränsar sig och utan denna belastning tar han för sig av den samiska kulturen och språket genom sina kompisar.

”K-teens” visar att kulturkunskap är bra om den visar oss hur innerst inne lika vi är. *Skolans val* har av många uppfattas som att de lärt sig mycket om den samiska kulturen. Eleverna har inte förstått att exempelvis renslakt är något som både kväner och samer haft nytta av och sysslat med förr i tiden. Ett förslag är att ännu mer lägga tyngdpunkten på det gemensamma kulturarvet. Värtti-systemet kunde man ta som modell för hur det ömsesidiga beroendet mellan bofasta och renskötare i forna tider såg ut.

När man arbetar med kulturfrågor i skolan, och då inte bara i nordligaste Sverige, bör man därför följa Petterssons ”tredje väg”: *Kritisk mångkulturalism* som är hennes förslag till en gyllene medelväg där olikheter inte undertrycks men inte heller betonas. Olikheter ses som en tillgång, men alla får välja sitt liv, ingen måste förbli inlåst i sin kulturella bakgrunds bur. Pettersson tror inte detta leder till utslätning men en större individuell frihet att forma sitt liv (Pettersson 2003). Just detta är intervjuerna med K-teens ett bra exempel på, tycker jag.

Karesuando skola, där värdegrundsarbetet har gjort skillnad

Sammantaget kan sägas att Karesuando skola på ett föredömligt sätt arbetar med att gestalta ett ursprung enligt Johansson och Johanssons princip: ”*Som vi ser det krävs en barndomssyn som inte delar upp barn i olika delar. Barn är hela och odelbara med tankar, känslor, språk och sinnen. Alla dessa dimensioner är inblandade i barns erfarenheter som dessutom är ofrånkomligt sammankopplade med andra, med samhälle, kultur och historia där nuet också är förbundet med framtiden.*” (Johansson & Johansson 2003)

Dessa reflektioner är alltså inte tänkta som kritik annat än i positivast möjliga bemärkelse. Det har varit ett privilegium att få följa detta arbete som förenar hand, hjärta och hjärna (Norell Beach & Berg-Danielsson 2000) i att gestalta, inte bara ett kulturarv utan också skolans

värdegrund. Min förhoppning är att detta arbete kan inspirera andra skolor till att göra liknande värdegrundsfördjupningar.

Fortsatt forskning

Meningen med aktionsforskningen är att den ska länka ihop individen med sociala strukturer. Aktionsforskningen ska ge teoretiskt stöd för att önskvärda storskaliga förändringar påverkas av att individer i små grupper lägger sig i och börjar en förändring i liten skala. Detta anser jag att lärare, övrig personal och elever på Karesuando skola gör. Skolan kan också påverka samhället omkring den i positiv riktning. Aktionsforskningen tar inte slut vid någon bestämd tidpunkt utan denna rapports avslutning blir bara början på det fortsatta arbetet med dessa viktiga frågor. Karesuando skolas elever och personal har upptäckt sanningen i aktionsforsknings-devisen: *"the only way that systematic change does occur is through the committed action of small groups of people."*(Reason P. & Bradbury H.2001) och oupphörligt arbete, kan man tillägga.

SAMMANFATTNING

Denna rapport syftar till att dokumentera och utvärdera ett värdegrundsprojekt på Karesuando skola. Detta projekt startades för att skapa ökad förståelse mellan de tre kulturer som möts på skolan. Projektet har använt *Skolans val*-tiden och därför kallas det för *skolans val* även om skolutvecklingsprojektet heter *Nationella minoriteter – att gestalta ett ursprung*.

De sociokulturella förhållandena i Karesuando präglas av det geografiska läget långt från Stockholm, på gränsen till Finland, den Laestadianska väckelsefromheten, etnisk mångfald och en social stratifiering där socialgrupp ett ser annorlunda ut än i södra Sverige, medan en relativt stor andel av befolkningen är egendoms- och arbetslösa.

Värdegrundens nyckelbegrepp generositet, tolerans och ansvarstagande har också varit nyckelbegrepp i projektet och därför finns en definition av dessa i bakgrunden. Bakgrunden avslutas efter styrdokumentsgenomgång och teoribakgrund med en kortfattad rapport och dokumentation av hur *Skolans val* har genomförts i praktiken.

Resultatet av enkäter, observationer och kvalitativa intervjuer visar att *Skolans val* inneburit att mobbing och trakasserier inte längre tar sig fysiska uttryck även om underliggande spänningar inte helt eliminerats. I diskussionen föreslår jag en fördjupning av arbetet med den kulturella identiteten där man understryker allt det positiva Karesuando kan uppvisa vad gäller en historia av fredlig samexistens mellan olika folkgrupper och näringsfång.

Karesuando skola har genom detta projekt, som ska fortsätta även efter denna dokumentations avslutning, visat att det går att förändra stämningar i skolan även om orsakerna till konflikterna har med helt andra saker än skolan att göra. Värdegrundsarbete lönar sig. Varje skola som hyser olika etniska grupper kan ha nytta av Karesuandos erfarenheter. Skolor som har oturen att vara sociokulturellt homogena kan också ha glädje av Karesuando skolas arbete. Eftersom dessa skolor inte på samma sätt tränas i att möta olikheter i vardagen, kan de använda Karesuando skolas arbete som exempel på hur man tar till vara på olikheternas möjligheter. Ett förslag till dessa vanlottade skolor är studiebesök och skolutbyten med Karesuando skola.

KÄLLFÖRTECKNING

Backman J. (1998) *Rapporter och uppsatser*, Studentlitteratur, Lund, 1998. ISBN 91 – 44 – 00417 – 6

Bergsten S. (2002) *Litteraturvetenskap – en inledning*, Studentlitteratur, Lund, 2002. ISBN 91 – 44 – 02332 – 4

Björk L. & Räisänen C. (1997) *Academic Writing. A University Writing Course*, Studentlitteratur, Lund, 1999. ISBN 91 – 44 – 00409 – 5

Boström U. (2003) ”Väckelse” *År av liv -Luleå stift 1903-200,3* Red. Boström Ulf, Stiftsstyrelsen i Luleå stift, 2003. ISBN 91 971885 3 0

Brännström O. (2003) ”Grogrunden” *År av liv -Luleå stift 1903-2003* Red. Boström Ulf, Stiftsstyrelsen i Luleå stift, 2003. ISBN 91 971885 3 0

Elenius, L. (2003) ”Luleå stift och språkpolitiken” *År av liv - Luleå stift 1903-200,3* Red. Boström Ulf, Stiftsstyrelsen i Luleå stift, 2003. ISBN 91 971885 3 0

Jaakola, M. (1973) *Språkgränsen - En studie i tvåspråkighetens sociologi*, Aldus/Bonnier, Stockholm, 1973. ISBN 91 0 038938 2

Jarrick A. & Josephson O. (1996) *Från tanke till text. En språkhandbok för uppsatsskrivande studenter*, Studentlitteratur, Lund 2003. ISBN 91 – 44 – 26842 – 4

Jernström E. & Johansson H. (1997) *Kulturen som språngbräda*, Studentlitteratur, Lund, 1997. ISBN 91-44-61871-9

Johansson E. & Johansson B. (2003) *Etiska möten i skolan : värdefrågor i samspel mellan yngre skolbarn och deras lärare* , Liber, Stockholm 2003. ISBN 91-47-05133-7

Kernell L-Å (2002) *Att finna balanser – en bok om undervisningsyrket*, Studentlitteratur, Lund, 2002. ISBN 9 – 44 – 04079 – 2

Kiruna kommun 2001 Skolplan

Kvale S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervju,n*, Studentlitteratur, Lund,1997. ISBN91-44-00185-1

Larsson E. (2000) *Mobbad? Det har vi inte märkt*, Liber, Stockholm, 2000. ISBN 91-47-04982

Läroplan för det obligatoriska skolväsendet 1994

Martin A W (2000) “Large Group Processes as Action Research” contained in Reason P. & Bradbury H. (Red.) (2001) *Handbook of Action Research*, SAGE publications India, New Delhi, 2001.

McNiff J. (1993) *Teaching as Learning- an Action Research Approach*, Routledge, London, 2001. ISBN 0 – 415 – 08390 – 7

Norell Beach A. & Berg – Danielsson M-L. (2003) *Goda grunder och pedagogiska möjligheter*, Rädda barnen, Värnamo,2003. ISBN 91– 89366– 30– 1

Nyström C. (2001) *Hur hänger det ihop? En bok om textbindning*, Hallgren & Fallgren, Uppsala, 2001. ISBN 91 – 7382 – 769 – X

Oscarsson, E-O (2003)” Samernas Gandhi” *År av liv -Luleå stift 1903-2003*
Red. Boström Ulf, Stiftsstyrelsen i Luleå stift, 2003. ISBN 91 971885 3 0

Patel R. & Davidsson B. (2003) *Forskningsmetodikens grunder*, Studentlitteratur, Lund, 2003. ISBN 91-44-02288-3

Pohjanen B. (2003) "Guds språk" *År av liv - Luleå stift 1903-200,3*
Red. Boström Ulf, Stiftsstyrelsen i Luleå stift, 2003. ISBN 91 971885 3 0

Sharan B. M. (1995) "Sammanfattning av: Fallstudien som forskningsmetod",
Svensson G. *Fallstudier : en sammanfattning* Horred, Adekvat design, 1995. ISBN 91-972596-4-0

Skollagen (1985:1100)

SOU 1999:25 *Samerna – ett ursprungsfolk i Sverige – Frågan om Sveriges anslutning till ILO:s konvention nr 169*

Reason P. & Bradbury H. (Red.) (2001) *Handbook of Action Research*, förord av författarna, SAGE publications India, New Delhi, 2001.

Rydenfelt S. (1954) *Kommunismen i Sverige – en samhällsvetenskaplig studie*, Gleerup, Lund, 1954. ISSN 99 – 0351351 – 8 ; 10

Thurén T. (1991) *Vetenskapsteori för nybörjare*, Liber, Malmö, 2000.
ISBN 91 – 47 – 04807 – 7

Trost J. (2004) *Enkätboken*, Studentlitteratur, Lund, 2004. ISBN 91– 44– 01816 – 9

Vygotskij L.S. (1930/1995) *Fantasi och kreativitet i barndomen*, Daidalos AB, Göteborg, 2003. ISBN 91 – 7173 – 011 – 7

Vygotskij L.S. (1934/2001) *Tänkande och språk*, Daidalos AB, Göteborg, 2001.
ISBN 91 – 7173 – 143 – 1

Wikström L. (2000/2001) ”En same är en bättre sorts människa - om Laestadius och samerna” *År av liv -Luleå stift 1903-200,3* Red. Boström Ulf, Stiftsstyrelsen i Luleå stift, 2003. ISBN 91- 971885- 3- 0

Tidningsartiklar:

”Tidning om samer skapar konflikt” *NSD* 2004-05-29

”EU stöttar myrslåtter i Karesuando” *Land lantbruk* 2002-09-08

Jonsäter S. (2005) ”Se upp med det etniska” Essä Publicerad i *Dagens Nyheter* 8 jan 2005 23:40

Piltz A. (2003) ”Toleransen och dess gränser” Krönika publicerad i *Dagen* 2003-06-25

Tidskriftsartiklar:

Utbildning & demokrati nr.2/2003 Örebro ISSN 1102 – 6472 Tema: *Svenskämnet som demokratiämne:*

Peterson M. ”Demokrati, svenskläro-utbildning och mångkulturalism”

Einarsson J. ”Jag hatar ordet ’privilegierad’ – Om att rota i elevers sociala bakgrund”

Elektroniska källor:

Föreningen Sounttavaara lappby <http://www.suonttavaara.se>

Geocities Kvänerna <http://www.geocities.com/forfader/folk/kvaner.html> 2005-01-08 11:45

Helkama-Rågård A. (2002) *Det röda hotet från Finland. De finska kommunisterna som ett svenskt säkerhetsproblem 1955-1975 – En fallstudie i Säkerhetspolisens och Skyddspolisens arkiv*

<http://www.valt.helsinki.fi/yhis/polhis/opetus/helkama.pdf> 2005-04-20

Informationskälla om Kväner Design & Layout: www.overtornea.net, Ingemar Hietala & Kjell Wedestig: Ansvarig utgivare: Berenice

Karesuando <http://www.karesuando.se/> 2005-04-20 19:33

Nationalencyklopedi

(http://80www.ne.se.proxy.lib.ltu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=234669&i_word=kv%e4ner 2005-04-20 18:53)

Regeringskansliet <http://www.regeringen.se/sb/d/4201#34429>

Rädda barnen <http://www.rb.se/sv/FaktaOmBarn/Barnfattigdom/>

Statistiska centralbyrån valstatistik 2002

Allmänna valen. Del 1. Riksdagen den 15 september 2002
<http://www.scb.se/statistik/ME/ME0103/2003M00/ME01SA0301.pdf>

Allmänna valen. Del 2. Landstingsfullmäktige den 15 september 2002
<http://www.scb.se/statistik/ME/ME0103/2003M00/ME02SA0301.pdf>

Allmänna valen. Del 3. Kommunfullmäktige den 15 september 2002
http://www.scb.se/statistik/publikationer/ME0103_2003M00_BR_01_ME03SÅ0301.pdf

Kvänerna

Kvänerna var en federation av finskspråkiga grupper som under järnåldern drog sig norrut i Finland. Dialektala likheter tyder på att de främst kom från västra Finland.

Finnarna i söder var ofta jordbrukare, men kvänerna levde i en hårdare natur och var oftare fiskare och jägare. Handel verkar också ha varit vanlig. Kvänerna levde jämsides med samerna, men behandlade dem inte alltid väl. De välbeväpnade och krigiska kvänerna företog från 800-talet och framåt krigiska expeditioner in i samernas land, och tvingade till sig skatt och tribut för att inte härja och bränna. Men med tiden blev färderna mer fredliga och kvänerna uppträdde som vanliga skatteuppbördsmän och handelsmän. Kanske blev nu kvänerna istället en slags skyddsarmé som kunde avvärja hot mot samerna från andra folk, speciellt de som det fientliga ryska riket Novgorod hade skickat ut.

Kvänernas organisation var troligen lös. Den isländska Egil Skallagrimssons saga uppger att kvänerna åtminstone vid en tidpunkt hade en kung vid namn Faravid, men en saga från det fjärran Island kan ha fel.

Under sen järnålder, vikingatiden och den tidigaste medeltiden började kvänerna att kolonisera området väster om Torne älv. Det var förmodligen nu som de kom i kontakt med svearna som delvis kom över haven och delvis koloniserade Norrlandskusten.

Kvänerna hade tydligen ett gott förhållande till svearna och det finns tecken som tyder på att de till och med kan ha lierat sig med svearna mot andra finska folk när svearna expanderade i södra Finland under tidig medeltid.

Med tiden fick speciella handelsmän, birkarlarna, monopol på att handla med samerna för svenskarnas räkning. Mycket tyder på att de tidigaste av dessa birkarlar var kväner. De hade ju redan erfarenhet med handel och skatteuppbörd bland samerna.

Än idag bor det finskspråkiga människor i Tornedalen och i Malmfälten. De härstammar helt eller delvis från kvänerna. Andra kväner har under århundradenas lopp blandats in bland svenskarna i norra Sverige. På den finska sidan av gränsen är kvänernas ättlingar nu en del av det finska folket. De finskspråkiga i norra Norge kallas än idag för kväner av norrmännen. Men de Tornedalsfinska dialekterna har också vissa kareliska inslag, vilket visar att karelare (se här nedanför) har rört sig i trakterna och assimilerats in bland Tornedalsfinnarnas förfäder.

Andra östliga folk som dyker upp på Nordkalotten under tidig medeltid

Bjarmerna, Karelarna

Bjarmer och karelare är troligen samma folk, även om det inte är riktigt säkert. Bjarmiska grupper rörde sig över Nordkalotten och levde mest på handel. (Savolaxarna i östra Finland talade en dialekt som var ganska nära släkt med karelarnas. Kanske räknades även de in bland bjarmerna, men det är inte klart.)

Suomerna

Det gamla namnet på finnarna i sydvästra Finland. Det var från dessa trakter som de flesta kväner också härstammade. Kanske räknades suomerna in bland kvänerna när de rörde sig i norr. Kväner och suomer är mycket nära släkt och troligen talade de närmast identiska dialekter. Suomerna härstammade i sin tur från ester som tidigt hade kommit över haven för att kolonisera Finland. Däremot är suomerna och kvänerna inte lika nära släkt med karelarna och tavasterna. Detta stamnamn har idag givit namn till hela Finland - Suomi.

Tavasterna

Bodde mellan karelarna och suomerna i södra Finland. Kanske räknades de in i beteckningen kväner, eller möjligen bjarmer, när de befann sig på handelsfärder i norr. Kväner och tavaster verkar tidigt ha blivit fiender och kvänerna ser ut att ha hjälpt svenskarna under de tidiga "korstågen" mot uppstudsiga tavaster i södra Finland under medeltiden.

Tjuderna, Kylfingarna och Varjagerna

Dessa folknamn är diffusa och vi vet inte riktigt vilka som döljer sig bakom dem. Det kan vara kareler eller andra finskugriska folk ännu längre österifrån, men de kan också ha varit ryssar (och i så fall troligen novgoroder) eller en blandning av olika folk. Dessa tre folk, och då speciellt tjuderna, uppträdde aggressivt mot bland annat samerna. De kan ses som en slags "huliganer" utsända av Novgorod för att ställa till oreda på Nordkalotten för att hindra svearna/svenskarna och kvänerna att etablera sig i norr. Men det misslyckades. Novgorod kunde aldrig få inflytande över norra Norden.

Svearna och kvänerna vann kampen om det som idag är norra Sverige. Det finns två stora orsaker till att Novgorod förlorade:

- Dels var kvänerna, svearnas allierade, redan etablerade i området.
- Dels behandlades samerna trots allt mindre illa av svearna och kvänerna jämfört med de mer hårdföra novgoroderna och deras kareliska allierade.

Källa:

<http://www.geocities.com/forfader/folk/kvaner.html> 2005-01-08 11:45

Bilaga 2 (2:1)

Bästa elever på Karesuando skola!

Jag har som student på Arena Lärande och lärarutbildningen vid Luleå tekniska universitet haft förmånen att följa er skolas arbete med *Skolans val*. Nu skriver jag mitt examensjobb om *Skolans val* på Karesuando skola som också blir en skriftlig rapport om vad ni gjort på *Skolans val*. Jag vore glad om du kunde besvara dessa enkätfrågor om hur du tycker att *Skolans val* har fungerat.

Vad anser du att kulturell bakgrund betyder i skolarbetet?

- Allt påverkas av den.
- Mycket påverkas av den
- Den betyder inte särskilt mycket
- Ingenting alls

Har din åsikt om den kulturella bakgrunden förändrats sedan du började med *Skolans val*?

- Ja
- Nej
- Lite grann
- Vet inte
- Om den har förändrats, hur tycker du att den har förändrats?

.....

Har du haft svårt för att samarbeta med andra elever på grund av er kulturella bakgrund?

- Jag tänker aldrig på kulturell bakgrund när jag samarbetar med någon
- Nej, aldrig
- Bara i enstaka fall
- Ja, ibland
- Ja, hela tiden

Har du fått det lättare att samarbeta med elever med annan kulturell bakgrund än din efter att ni har arbetat tillsammans med *Skolans val*?

- Har alltid haft det lätt att samarbeta med andra elever, ingen skillnad nu
- Ja, det går lättare nu
- Märker ingen större skillnad
- Nej, det är lika svårt som förut
- Jag tycker det blivit svårare att samarbeta med elever av annan kulturell bakgrund nu

Hur tycker du att du själv har arbetat i *Skolans val*?

- Jag har gjort mitt allra bästa, för att det ska fungera bra för hela gruppen
- Jag har gjort det vi skulle göra
- Ibland har jag nog inte tagit mitt ansvar för att allt ska fungera
- Jag har mest slöat på *Skolans val*

(2:2)

Har du fått nya vänner genom Skolans val?

- Ja
- Nej

Vad har varit det bästa med Skolans val?(markera tre alternativ 1 på det du gillade bäst,2 på det näst bästa, 3 på det som kommer på tredje plats)

- Utomhusaktiviteterna vilken / vilka speciellt:

.....

- Slöjden
- Att arbeta med läkeväxtfloran
- Att lära sig om gamla tider
- Att lära om andra kulturer än min egen
- Att lära om min egen kultur
- Nobelfesten
- Gruppindelningen
- Att lära känna fler elever på skolan
- Bättre kontakt med lärarna på skolan
- Studiebesök (Övre Soppero, renslakt mm)
- Annat:.....

.....

Vad har varit det sämsta med skolans val? (markera tre alternativ: 1 på det du tyckte sämst om, 2 på det som var näst sämst och 3 på det som var tredje sämst)

- Utomhusaktiviteterna vilken / vilka speciellt :

.....

- Slöjden
- Att arbeta med läkeväxtfloran
- Att lära sig om gamla tider
- Att lära om andra kulturer än min egen
- Att lära om min egen kultur
- Nobelfesten
- Gruppindelningen
- Att vara med elever jag inte kände från början
- Mer kontakt med lärarna på skolan
- Studiebesök
- Annat:.....

.....

Hur kan Skolans val bli bättre?

Vad vill du ha mer av?

.....
.....
.....
.....

Vad vill du ha mindre av?

.....
.....
.....
.....

Finns det något som borde vara med på *Skolans val* som inte är det just nu?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Utan er elever skulle ingenting på *Skolans val* vara möjligt. Utan din medverkan hade jag inte heller fått veta hur *Skolans val* fungerat för er elever. Därför tackar jag för att du tagit tid till att besvara denna enkät!

Med vänlig hälsning / Lena Andersson lärarstudent på Luleå tekniska universitet

ENKÄTSAMMANSTÄLLNINGEN

Tårtdiagram med alla elevers svar. 58 svar har inkommit 7 elever var frånvarande.

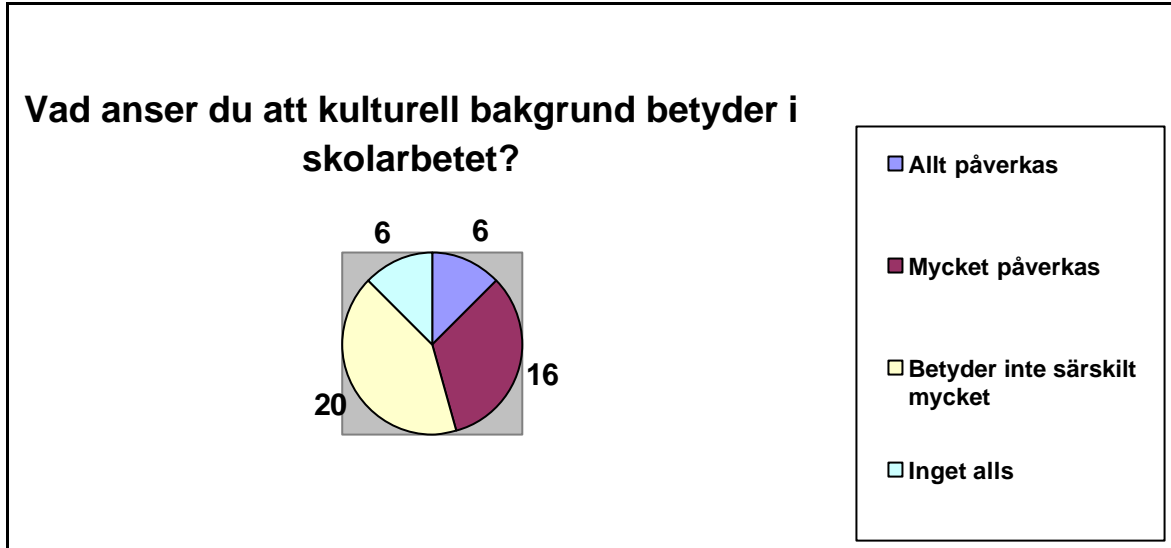

Fig. 1. Svar på frågan om vad kulturell bakgrund betyder i skolan.

20 elever tyckte inte att kulturell bakgrund betyder särskilt mycket medan 16 elever tycker att mycket påverkas av den kulturella bakgrunden. Lika många tyckte att allt påverkas av den kulturella bakgrunden som de som tyckte att ingenting påverkas av den kulturella bakgrunden.

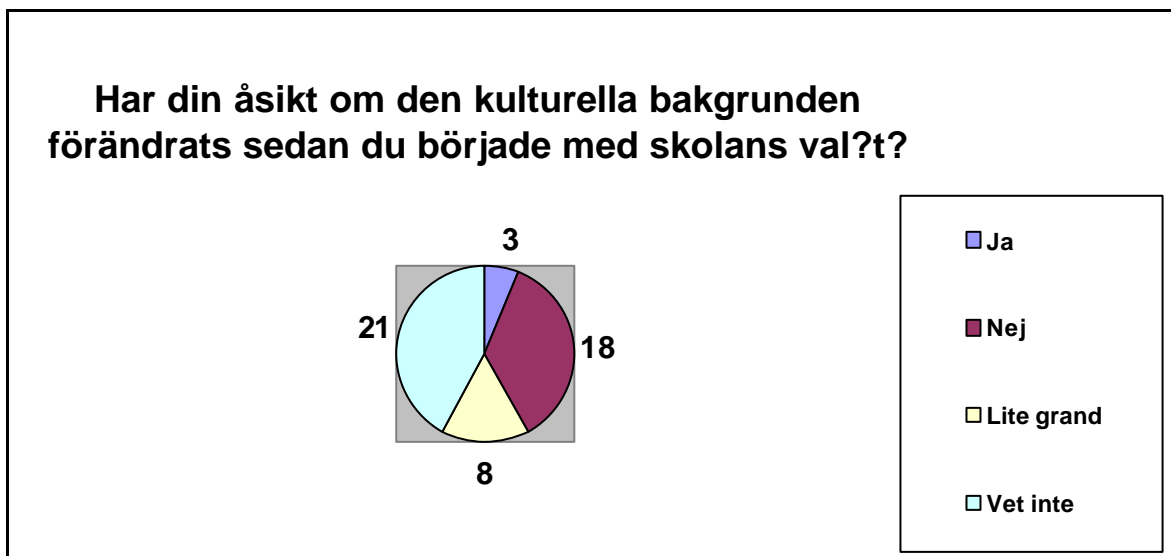

Fig. 2. Frågan om elevens åsikt om kulturell bakgrund förändrats

8 elever tyckte att den förändrats lite grann genom arbetet med skolans val, 18 tyckte inte att den gjort det, bara tre svarade klart ja på frågan men de flesta visste inte, 21 elever hade valt det alternativet.

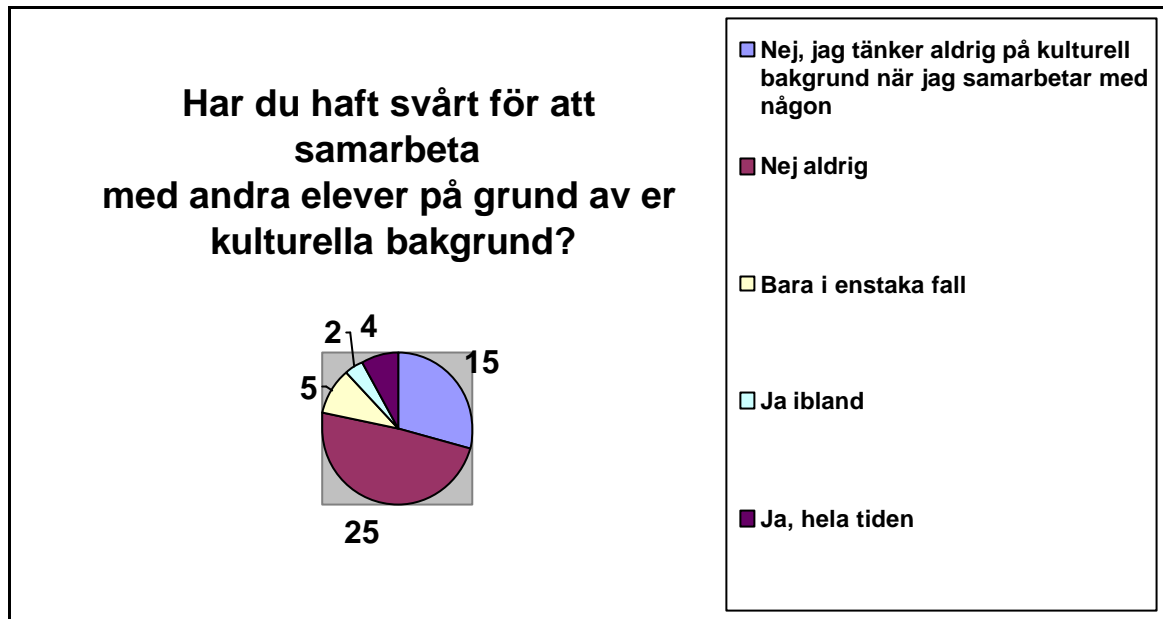

Fig. 3. Frågan om hur det har gått att samarbeta med elever av annan etnicitet tidigare
25 elever har aldrig haft problem av det slaget, 15 tänker inte alls på kulturell bakgrund när de samarbetar med någon, de 4 som svarade "Ja, hela tiden" var också i övrigt mer avogt inställda till skolans val.

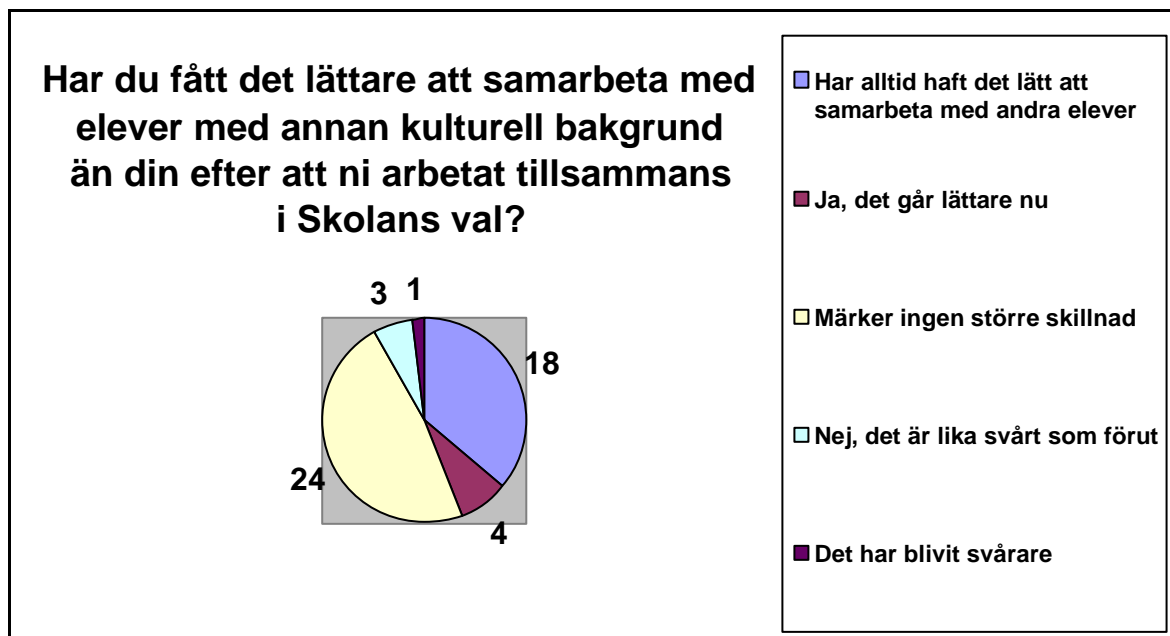

Fig. 4 Frågan om det blivit lättare att samarbeta efter att skolans val startat
24 märkte ingen skillnad, 18 har alltid haft lätt för samarbete medan en av de fyra som hade problem med kulturell bakgrund hela tiden, svarade att det blivit svårare med samarbete, 4 upplever en förbättring.

Fig. 5 Självskattning av hur de arbetat i *skolans val*

32 tyckte det gjort det de skulle göra, 12 har gjort sitt allra bästa, medan 7 mest slöat, av dessa var det fyra som hade det svårt för att samarbeta över etnicitetsgränser och en som fått det svårare att samarbeta över dessa gränser efter arbetet med *skolans val*.

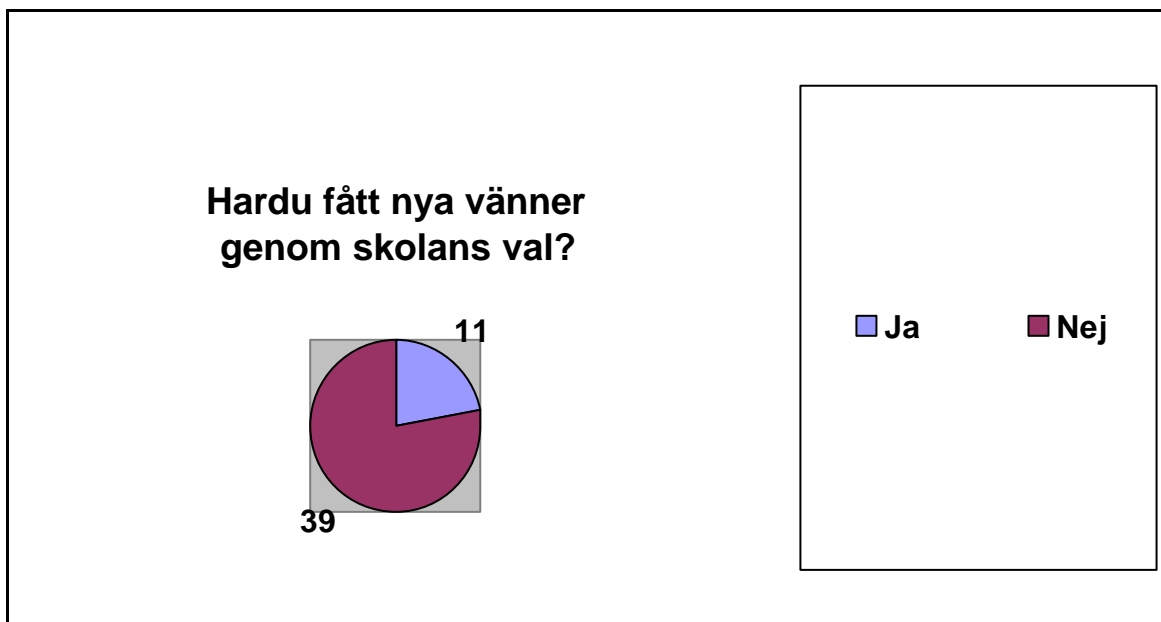

Fig. 6 Har du fått nya vänner genom skolans val

Här svarar 11 elever att de fått nya vänner genom skolans val.

(3:4)

11 elever hade fått nya vänner genom Skolans val. Därför tyckte jag det kunde vara intressant att jämföra dessa med dem som inte fått en ny vän genom skolans val. Fanns någon skillnad mellan grupperna som kunde förklara varför de fick nya vänner?

Jämförelse i procent:

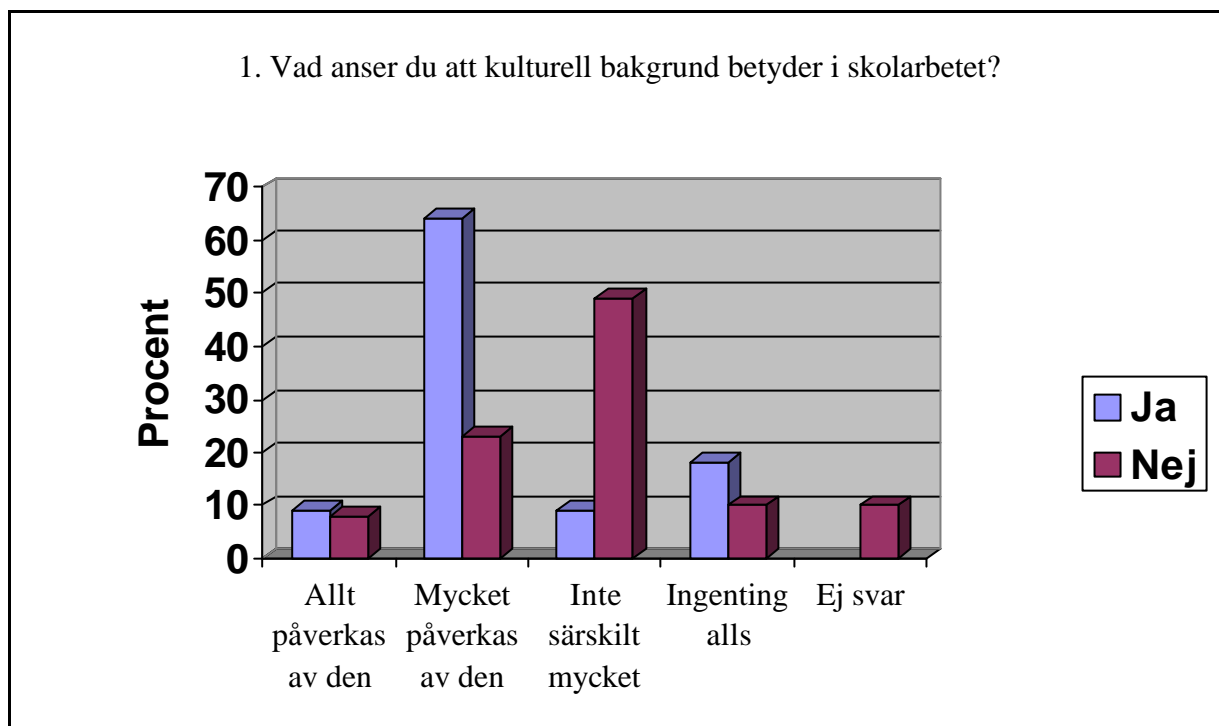

Fig. 6:1 Vad anser du att kulturell bakgrund betyder i skolarbetet

Eleverna som fått nya vänner ansåg att kulturell bakgrund betyder mer än vad de elever som inte fått vänner ansåg.

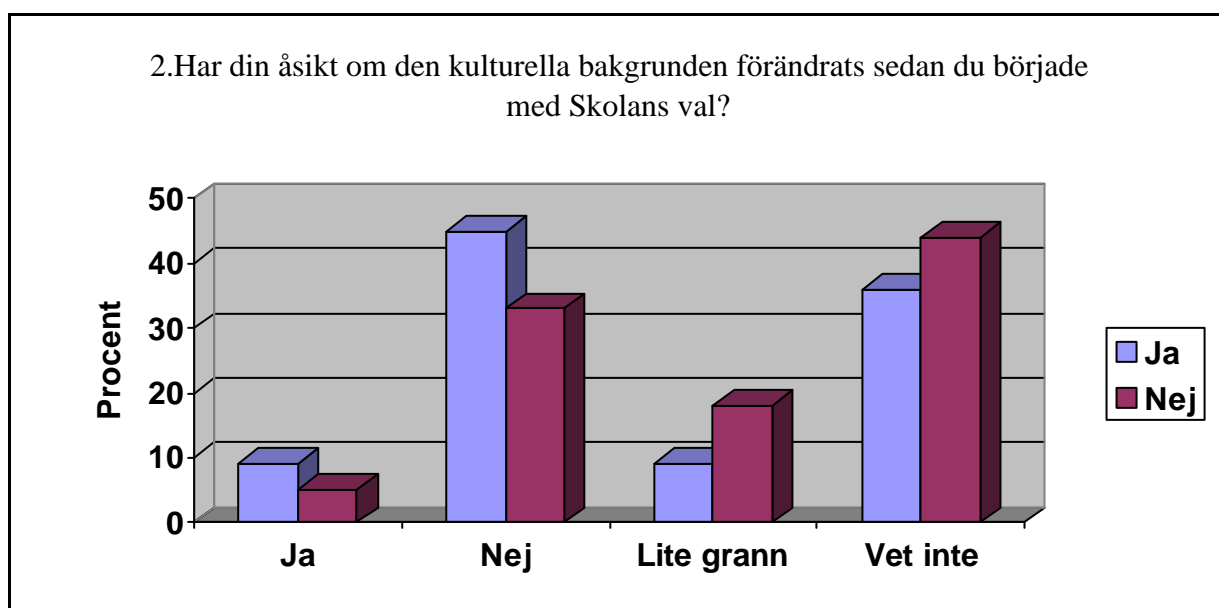

Fig. 6:1b Här tyckte de olika elevgrupperna ganska lika.

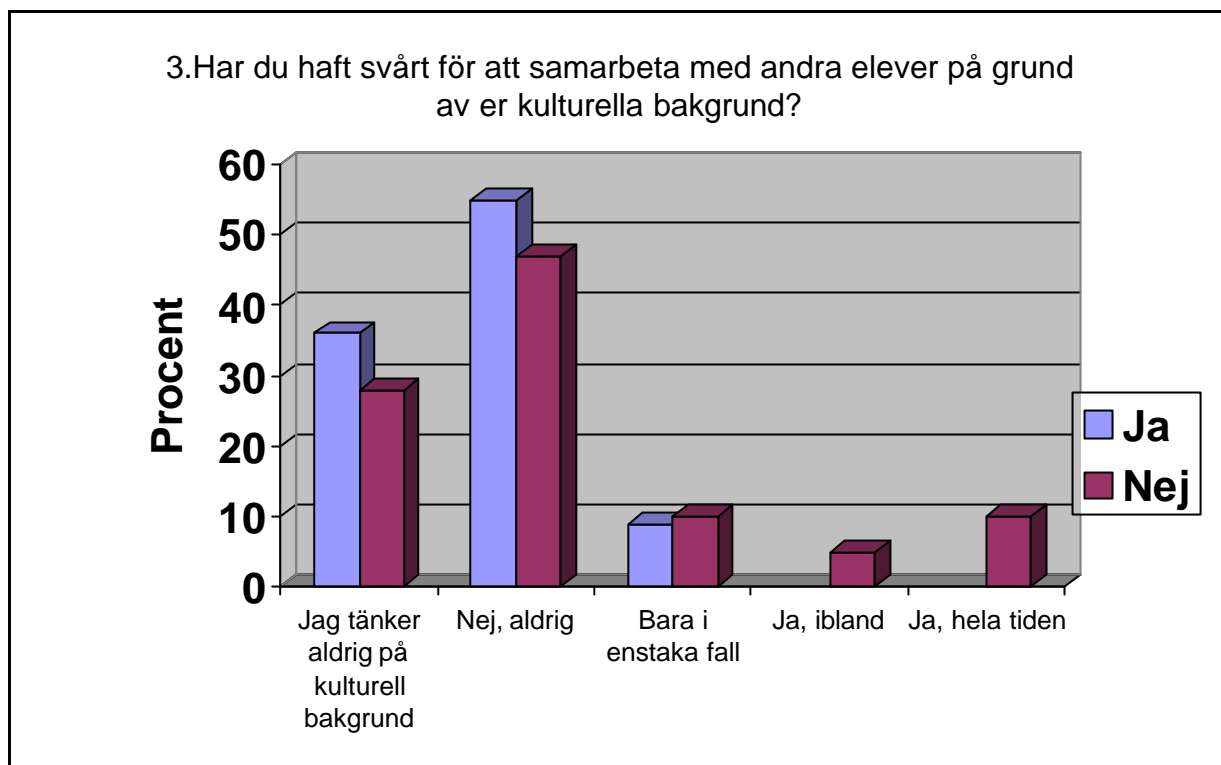

Fig. 6:2 Har du haft svårt att samarbeta med andra på grund av kulturell bakgrund

Här hade de elever som fått nya vänner inte haft problem med det någonsin, eller så tänkte de inte på bakgrunden i större utsträckning än övriga elever. Endast en av dem hade haft problem i enstaka fall.

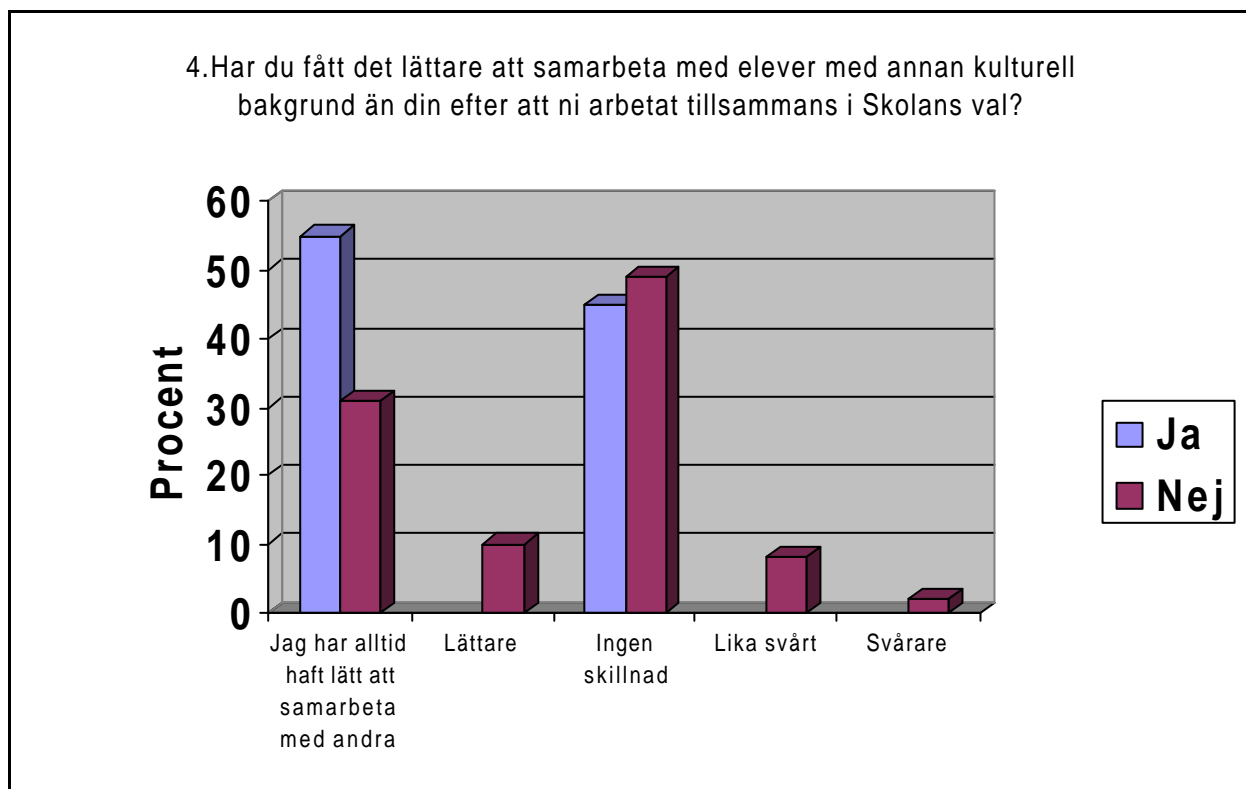

Fig. 6:3 Har du fått det lättare att samarbeta med andra kulturer genom skolans val-arbetet

De elever som fått nya vänner tyckte sig alltid haft lätt för samarbete eller så upplevde de ingen skillnad. Ingen tyckte det vara lika svårt eller svårare än förut.

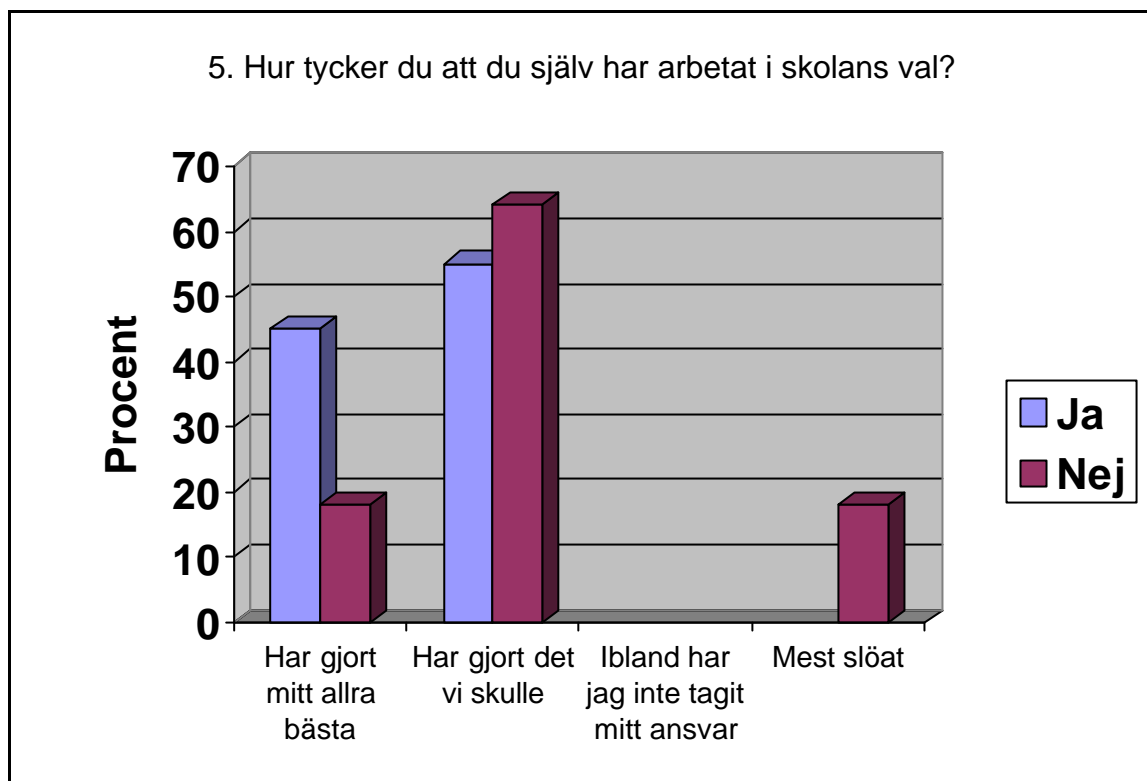

Fig. 6:4 Självskattning av engagemanget i skolans val

42% av eleverna som fått nya vänner tyckte sig ha gett sitt allra bästa i skolans val, mot knappt 19% av övriga elever.

6. Har du fått nya vänner genom skolans val?

Ja. 11 elever

Nej. 39 elever

7. Vad har varit det bästa med skolans val? Rangordna från 1-3.

Flest röstade på **utomhusaktiviteter** av olika slag. 31, av dessa var 20 på första plats 7 på andra plats 6 på tredje plats.

Dessa aktiviteter nämndes **på första plats:** snöskulpturer 6, lägerskola/skolresa/övernattning/tälta 5, kul att vara utomhus 4, skidtävlingen 2, Resan till Koulusjärvi 2, rengärde 1, slalomresa 1

Dessa nämndes på **andra plats:** Snöskulpturdagen 3, rengärde 1, Kaarejärvi 1, pimpeltävling 1, utomhus 1

Dessa nämndes på **tredje plats:** Kalvmärkningen vid Mauno 1, skidtävling 2, utomhus 2, snöskulpturer 1

Nästan lika många röstade på **Nobelfesten** 29, av dessa hade 14 Nobelfesten på första plats, 11 hade den på andra plats och 6 höll den som trea.

Slöjden fick 23 röster varav 9 första- och andraplatser samt 5 tredjeplatser.

19 elever röstade på **studiebesök** varav 6 förstaplatser, 8 andraplaceringar och 5 tredjeplatser.

10 elever tyckte **Att lära om gamla tider** var det tredje bästa alternativet.

(3:7)

9 röstade på **att lära känna andra elever på skolan** varav 1 förstaplats 3 andraplatser och 5 tredjeplatser.

Att lära om min egen kultur fick 5 röster varav 3 andraplatser och 2 tredjeplatser.

Fyra elever tyckte att **gruppdeleningen** var bra, alla dessa satte den på tredjeplats.

2 elever satte **att lära om andra kulturer än min egen** på första plats.

Två elever satte en trea på **att lära känna lärarna bättre**.

En elev tyckte arbetet med **läkefloran** kom på förstaplats.

14 elever röstade på **annat**: Ettor: 2 ospecificerade, 1 när vi var på rengärde, 1 fotboll, 1 läsa böcker. Tvåor: 1 baka, 1 prata med grannen, 1 innebandy Treor: 1 baka, 1 försöka sova, 1 läsa böcker, 1 göra snöskulpturer. En skrev "att slippa skolan" utan rangordningssiffra.

Rengärde och snöskulpturer var uteaktiviteter, men när eleven skrivit den på **annat** förutsatte jag att de fokuserat på andra aspekter av aktiviteten än uteviselsen. Dvs, det roliga var inte främst att vara utomhus och göra detta utan den konstnärliga respektive kulturella upplevelsen.

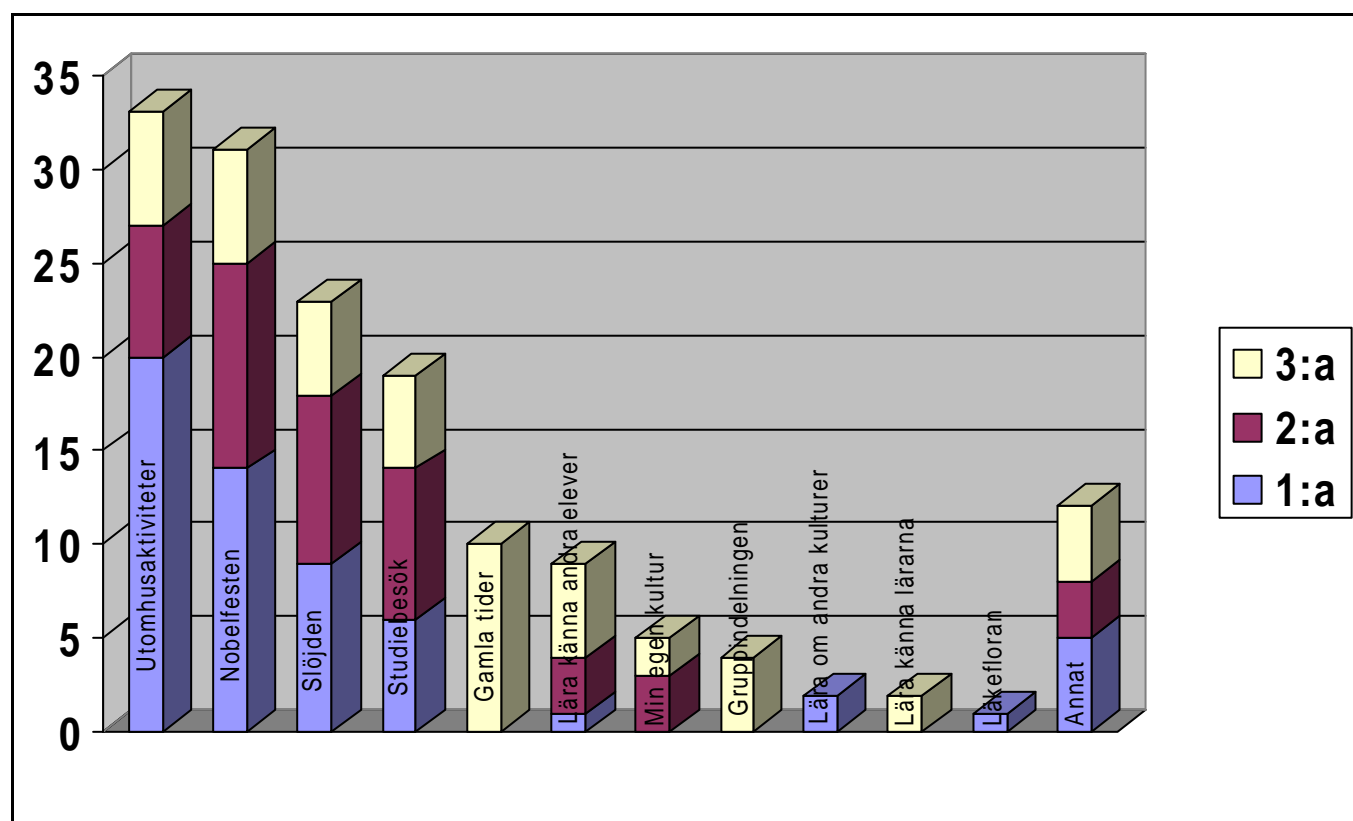

Fig. 7. Vilka tre aktiviteter har du tyckt mest om

Utomhusaktiviteter av olika slag var absolut populärast och av dessa var snöskulpturer 6, lägerskola/skolresa/övernattning/tälta 5, kul att vara utomhus 4 populärast. Nobelfesten var också omtyckt av flesta, slöjd och studiebesök likaså.

8. Vad har varit det sämsta med Skolans val? Rangordna från 1-3.

Sex elever har inte markerat någonting alls som sämst.

Läkeväxtfloran var minst omtyckt med 27 röster, varav 19 ettor, 5 tvåor och 3 treor.

17 elever var missnöjda med **gruppindelningen**. 8 tyckte denna var värst, tresatte den på andraplats bakifrån och 6 satte den på tredjeplats nerifrån.

17 elever ville inte lära sig om **andra kulturer** än sin egen. 7 satte det som etta sämst, 7 tvåa sämst och 3 tyckte det var trea sämst.

13 röstade på att lära sig om **gamla tider** som det sämsta. Detta ämne fick 3 ettor, 4 tvåor och 6 treor.

10 elever ogillade **slöjden**, två av dem specificerade den som träslöjden: 1 etta, 7 tvåor och 2 treor fick slöjden.

Fyra elever tyckte inte om **Nobelfesten**, en tyckte den var det sämsta med skolans val, två graderade den som tvåa sämst och en placerade den trea bakifrån.

Lika många elever tyckte inte om att lära sig om sin **egen kultur**. Detta alternativ fick 2 tvåor och 2 treor.

Tre elever markerade **utomhusaktiviteter**. 1 Mertajärvi, 1 renslaktning, 2 notdragning.

Att **vara med elever jag inte kände från början** tyckte tre elever var otrevligt, två av dem satte detta som tvåa bakifrån och en satte en trea vid detta alternativ.

Tre elever upplevde **kontakten med lärarna** som tredje värsta saken med skolans val.

Lika illa tyckte tre andra elever om **studiebesöken**.

Annat fick 12 röster varav fyra var kommentarer som dessa: Vet ej tycker allt har varit OK. Vet ej. 1 att missa roliga lektioner i skolan, allt annat har varit roligt i år...men inte förra året. Har egentligen inte brytt mig särskilt, allt har varit rätt så bra.

Resten var: 1 arbete 2 bad 3 basket. Bad, skidor, basket. 1 man borde få välja grupp. Att man måste jobba.

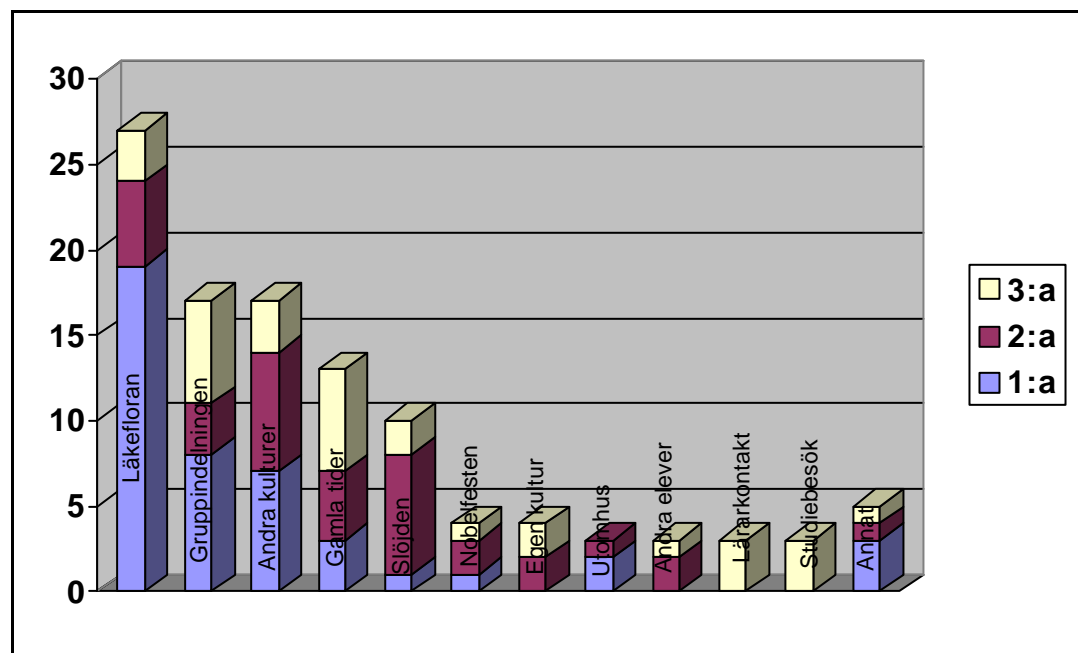
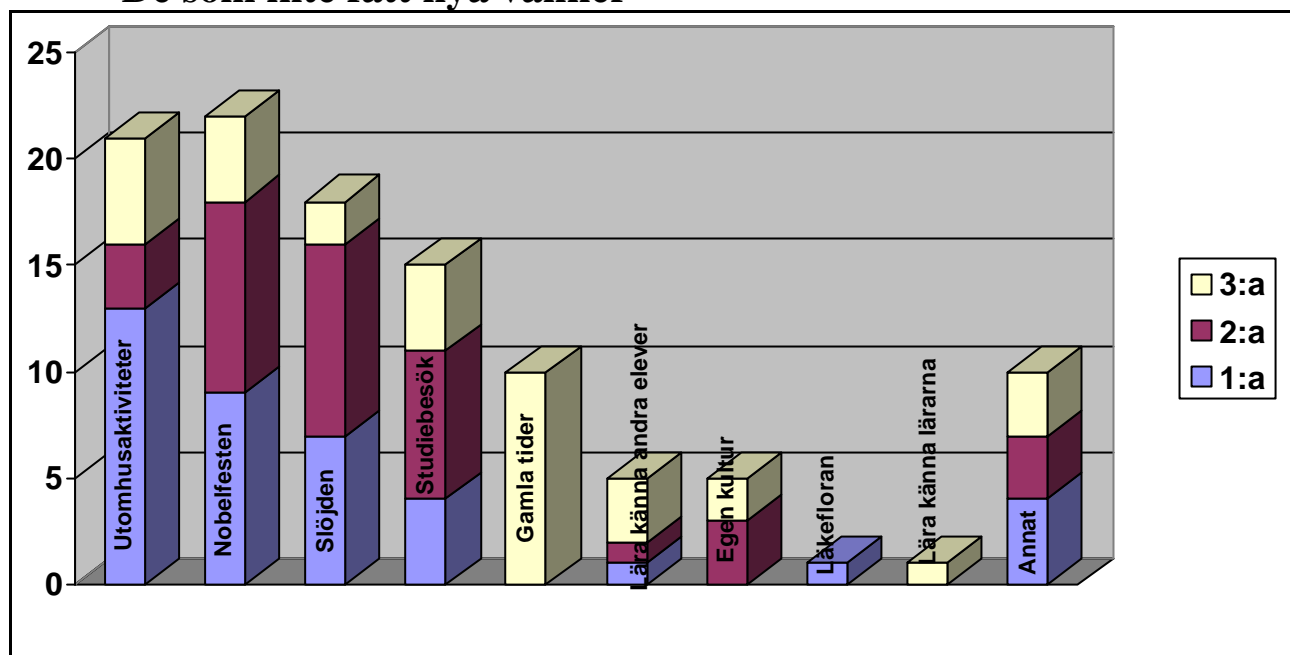

Fig. 8. Vilka aktiviteter tyckte du sämst om i skolans val

Jämförelse mellan dem som fått nya vänner och dem som inte fått det:
De som inte fått nya vänner

De som fått nya vänner

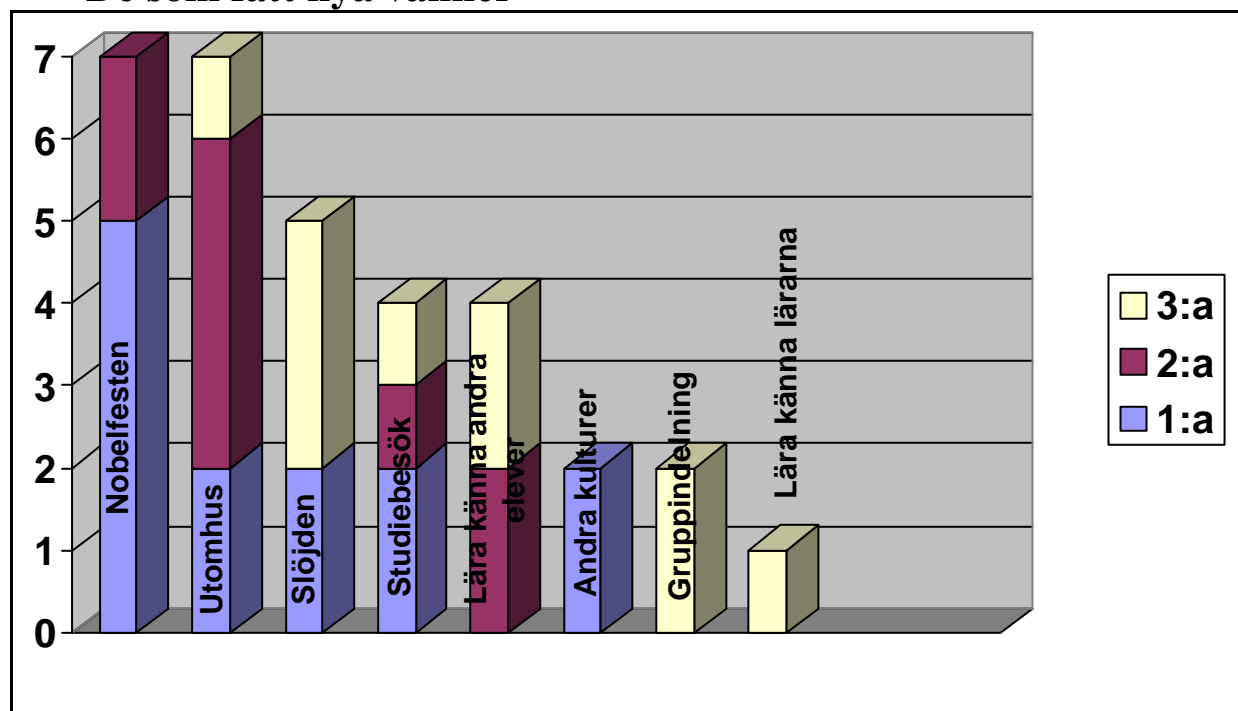

Fig. 7b och 7c Vad var bäst med skolans val – ANTAL

De som fått nya vänner har uppskattat att lära känna andra elever och att lära sig om andra kulturer i större utsträckning än övriga elever. Nobelfesten och utomhusaktiviteter leder hos båda grupperna

Hur kan skolans val bli bättre?

Vad vill du ha mer av?

Resor tycker femton elever, en av dem nämner speciellt **slalomresor**, en annan **resor långt bort**, en tredje resor med **övernattning**.

Utflykter nämns av fem elever, en av dem tycker att de ska innebära övernattning.

Utomhussaker t ex övernattningar, uteaktiviteter finns det också många önskemål om. De nämns av elva elever som bl a skriver: Bara vara **ute tillsammans**. Ute och **titta på naturen**. Jag skulle vilja vara på **rengården**, alltså vara ute mer. Fyra elever vill ha mer **jakt och fiske**. Alltså är aktiviteter utomhus mycket populära.

Studieresor längre bort än Vittangi, skriver en elev och många andra vill också ha fler studieresor men utan att nämna hur långt bort eller nära de ska vara. Sammanlagt sju elever vill ha fler studiebesök och studieresor.

Fler fester som **Nobelfesten** tycker två elever. Två elever nämner att de vill ha fler **roliga lekar som alla är med på**. Hit hör väl också "aktiviteter", "kuligheter" och "roliga saker" som tre elever efterlyser mer utav.

Tre elever vill **slöjda** mer och två av dessa sällar sig till dem som vill **baka och/eller laga mat** i större utsträckning än nu. Matlaget består av fyra personer. Tre elever vill ha mer godis.

Mer om den **samiska kulturen, språket och den samiska slöjden** genom tiderna vill en elev gärna se. En annan skriver: "**mer om kvänerna**".

En stor grupp verkar nöjd med skolans val: "**Den kan inte bli bättre tror jag.**" "Egentligen inget alls." Och liknande kommentarer kommer från sex elever.

Några ströröster får soffor och dylika mindre seriösa förslag.

Vad vill du ha mindre av?

Läkeväxterna nämns här av tio elever.

"Kultursaker", teori, historia och gamla tider vill femton elever se mindre av. "om gamla tider, det kan man ju redan om." är en kommentar. En annan skriver: "Sitta inne och skriva- onödigt!"

"Tråkigheter" och annat tråkigt som "tråkiga studiebesök var man bara får lyssna." nämns av fyra elever. Arbete vill en elev ha mindre av och det räknas kanske av denna som en tråkighet.

(3:11)

Slöjd vill två elever ha mindre av, en av dem preciserar att det gäller träslöjden. Fångstmetoder tyckte två elever att det varit för mycket av. En elev tyckte att det varit för mycket av allt. Men den vanligaste kommentaren vill inte ha mindre av någonting alls. Vet ej eller inget svarar nio elever och många elever skriver ingenting alls under denna fråga.

Finns det något som borde vara med på skolans val som inte är det just nu?

Här återkommer önskemål om **resor** och utflykter, åtta elever skriver det. En av dem kommenterar: **Resor, så vi får vara tillsammans.**

Två elever vill fotografera, en av dem nämner ”**fotografera naturen**”. Två elever vill infoga **ridning** som aktivitet i skolans val. En annan elev föreslår **konståkning**. En elev önskar ”fler kulare saker”.

En elev vill veta om **kvänerna och hur de levde**.

Men de flesta som kommenterat denna fråga tycker att Skolans val är bra redan nu, **18** kommentarer i denna stil har inkommit: ”**nej, det är nog bra som det är.**”

Läkeväxtfloran

Bilaga 4 (4:1)

Kvanne

Kännetecken: Omkring 2m hög perenn ört.luktar gott.

Växtplats: Spridd från Dalarna till fjälltrakterna . Växer på fuktig mark.

Tillredning: Rötterna tvättas och klyvs på längden och torkas därefter. Kan göras till dekok

Nytta: Kvannedrogerna används i form av infusion eller te vid sjukdomar i matsmältningsorganen, vid aptitlöshet och halsbränna . Bra vid hosta , reumatism. Fröna används vid mag-tarmbesvär.

Väinönputki

Näkö: Melkhein 2 m korkea, monivuotinen kasvi.Tuoksuu hyvälle.

.Kasumispaikka: Daalanmaasta tunturhiin.. Kasuaa tuorheessa maassa.

Valmistus: Juuret pesthään ja halkasthaan pitkittäin ja kuivathaan. Niistä voi tehdä uutetta.

.Käyttö: Väinönputkea käytetään infuusiona tai teenä ko on ruoansulatusvaikeuksia , huono ruokalysti ja närästys. Hyvä yskhään ja reumatismhiin.

Siemenet käytetään vatta ja suolivaikkeuksissa.

Boska

Hápmi: Boska šaddá measta 2 m allosažžan, má?ggajagát šaddu. Boskkas lea njálgga hádja.

Šaddanbáiki:Dálaeatnamis duoddarii. Boska šaddá láktabáikkiin.

Válbmen: Ruohttasat bassojuvvo ja luddejuvvo guhkkodahkii ja goikaduvvo.Dain sáhtttá dahkat álbmás vuššosa.

Hiehtu: Boska gevtojuvvo álbmas vuššosin dehe deadjan go lea biebmossuddadanválttisvuodat, heajos borranlustu dehe cottaboalddáhat. Buorre gosohahkii ja reumatismii.

Siepmamat gevtojuvvot coavje- ja coalleváttuin.

Dessa frågor använde jag som stomme i intervjuerna:

1. Vad betyder ordet tolerans för dig?
2. Vill du berätta om vad du tänkte om kulturell bakgrund/etnicitet innan arbetet med skolans val började?
3. Hur tänker du nu om din egen kulturella bakgrund?
4. Vad tänker du om de andra kulturerna här i Karesuando?
5. Vad tycker du om att arbeta med Skolans val?
6. Har stämningen på skolan förändrats sedan ni började med Skolans val?
7. Vilket ansvar har du för stämningen på skolan tycker du?
8. Har stämningen i byn förändrats sedan ni började med Skolans val?
9. Hur tycker du att detta arbete med kultur och etnicitet ska fortsätta?

Intervju med K-teens

I Kiruna kommun finns både 0-9 skolor och några 0-6 skolor vars elever sedan bussas till en större 0-9 skola på närmaste större ort. Först kommer Agneta och Björn. Björn har gått i Karesuando skola hela grundskolan, men bor i en by utanför Karesuando. Agneta började i Karesuando skola när hon började sjuan efter att ha gått de första 6 åren i sin hembys skola.

Intervju med Björn och Agneta:

Björn: Vi har inte pratat om vad tolerans betyder, men jag tycker att det mest pratas om att vara tolerant mot samer, det är mest deras rättigheter som tas upp. Vi har pratat mest om samekulturen, knappast något om kväner, mer om kvänkulturen skulle vara bra. Det är som om kväner inte finns.

Agneta: Jag håller med. Fast jag har samiska kompisar men de talar svenska med mig, vissa sametjejer talar samiska så man inte ska fatta vad de säger. Det känns som om de vill stänga mig ute.

Björn: Jo, så känns det. Men jag vill inte lära mig samiska, det känns onödigt.

Agneta: Jo, det finns andra språk som är viktigare att kunna. Inte många talar samiska utanför Karre. Fast det har blivit bättre efter *Skolans val*, att inte lärarna talar samiska med vissa elever i klassrummet, så alla vet vad de talar om. Ingen talar ju finska eller meän kieli i skolan eftersom våra föräldrar lär oss svenska hemma.

Björn: Jag är ensam från min by som inte kan samiska och jag umgås inte med skolkompisar på fritiden. Jag vet inte varför, det har bara blivit så, vi är inte ovänner, vi snackar med varann i bussen hem. Jag har inte fått nya vänner av *skolans val*.

Agneta: Inte jag heller, i vårt gäng kommer alla från min by. Vi är mer blandade än killarna, men sametjerna talar inte samiska, även de som kan pratar mest svenska. Men de går inte samisk integrering. Fast vi är nog inte så mycket med andra än från vår by.

Björn: Killarna är med alla killar här i Karre, inte bara från en by. Men det finns bara två samer i vårt gäng. Och det finns tjejer i vårt gäng också, men inte i Agnetas gäng, ni är bara bytjejer.

Vad tycker du om att arbeta med Skolans val?

Björn: Jag tyckte skolans val var kul när vi drog not och övernattade i skogen.

Agneta: Jag tyckte om tema kläder förr, det var syslöjd. Det var kul att lära sig sy för hand och sånt.

Björn: Jag var med i tema fångstmetoder. Det var kul, vi fick locka på djur. Vi var både samer och svensktalande i den gruppen. Men trots allt var vi med samma kompisar som vanligt. Det här att jag är ensam som inte är same från byn gör mig lite ensam på fritiden. Språket gör mig ensam, det gör mig irriterad när de inte ids prata svenska med mig fast vi inte är ovänner. Man tror ju att de snackar skit om en.

Agneta: (om tema-grupperna) Vi var blandade från olika klasser, mitt gäng är i olika åldrar men vi är från samma by.

Björn: Skolans val var som bara aktiviteter, det blev inga samtal. Skolans val är saker man gör inte samtal vi pratade inte så mycket, jag har inte lärt känna nya personer.

Har stämningen på skolan förändrats sedan ni började med Skolans val?

Har stämningen i byn förändrats sedan ni började med Skolans val?

Björn: Nej. Har aldrig varit annorlunda, jag tycker allt förstoras upp när det gäller samer. Vi har varit mobbade hela tiden när vi inte pratar samiska. Om man pratar samiska eller finska blir ju alltid nån utanför, alla kan ju svenska.

Agneta: *Skolans val* har tagit upp mycket om hur samerna lever och hur det var förr i tiden. Inte så mycket annat har vi pratat om. Men jag har faktiskt inte märkt något bråk tidigare och det är samma nu. Mitt gäng har inte varit utsatta eller bråkat.

Björn: Nej, det har inte ändrats. (ser på Agneta)

Agneta: Jag har inte märkt nåt.

Björn: Det var så konstigt när det hände, många samer visste inte varför de skulle åka hem. Jag snackade med en kille i bussen som inte visste varför han skulle strejka, han bara åkte hem.

Vilket ansvar har du för stämningen på skolan tycker du?

Björn: Jag tycker inte det behövs ändras, det är bra och blandat som det är.

(6:3)

Agneta: Jag är ju inte mycket med folk från andra byar, killarna är mer blandade. Men jag tycker också det är bra som det är.

Björn: Det verkar inte finnas mobbing, jag har inte sett något. Men är det någon som retas mycket säger jag till ibland, att lägga av och göra nåt annat. Man kan retas för så mycket, men ingen blir alltid retad.

Agneta: Jag har aldrig ingripit för jag har aldrig sett något, vi är nog ganska snälla med varann och vi försöker inte stanna kvar när någon börjar prata så vi inte förstår, då går vi bara. Ingen brukar retas som jag har märkt.

Hur tycker du att detta arbete med kultur och etnicitet ska fortsätta?

Björn: Jag tycker att det ska fortsätta med skolans val, mer om kvänerna och mer studiebesök, det har jag tyckt varit kul.

Agneta: Mer utflykter tycker jag är bra. När vi var på lägerskola då var alla tillsammans mycket mer än i skolan. Det gjorde att vi pratade med varann och där var vi med alla oavsett språk. Jag kände mig inte utanför. Det var kul.

Björn: Jo, lägerskolan var bra, killar och tjejer var tillsammans (till Agneta) du också. Vi blev nog mer kompisar då.

Agneta (stannar på väg ut efter intervjun): Mer övernattningar, på lägerskolan var vi med alla. Skriv det!

Andra hälften av K-teens består av Frida och Benny som båda gått hela skoltiden i Karesuando men Frida gick i sameskolan, granne med Karesuando skola, i låg- och mellanstadiet. Benny bor i Karesuando. Frida bor i en by utanför Karesuando. Vi börjar samtala om ordet tolerans:

Benny: (efter lång tystnad) Nej, det har vi aldrig pratat om, jag vet inte vad det betyder.

Frida: Nej, det är väl att inte retas. Alla är lika.

Vill du berätta om vad du tänkte om kulturell bakgrund/eticitet innan arbetet med skolans val började?

Benny: Jag har inte märkt någonting av bråk. Det enda som märktes var att hon (ser på Frida) inte kom till skolan.

(6:4)

Frida: Jag visste mycket väl varför vi strejkade. Det var killar som spottade på oss, när vi satt i skolan fick vi inte vara ifred, de skrek och kastade saker på oss. Man fick inte vara ifred.

Benny: Jo, ibland såg jag nog saker, men om man ingriper kan man själv bli utsatt, det var ett gäng. Jag har samiska kompisar och tycker inte jag blir utanför när de pratar samiska, jag har lärt mig lite samiska av dem. Själv har jag ingen kultur, jag är med ett blandat gäng, alla i Karre är med varann. Men jag har inte lärt mig något nytt om andra kulturer i *skolans val*, jag visste allt innan genom mina kompisar, alla vet ju om *samer* här.(tystnad)

Jag gillade resorna, skönt att slippa den vanliga skolan, den är trist. Men jag fick inga nya vänner, jag kände redan alla här.

Har stämningen på skolan förändrats sedan ni började med Skolans val?

Benny: Nej.

Frida: I sjuan var det stora problem, man kunde inte vara ifred på skolan. Det var jobbigt att gå till skolan. Nu är det inte så, mera skitsnack bakom ryggen. En kompis till mig hörde till exempel att de skrek på bussen "Kör över lappjävlarnas renar!" Så inget har ändrats det märks inte på samma sätt som förut. Samma i byn också.

Benny: Det pratas mycket om rättigheter.

Vad tycker du om att arbeta med Skolans val?

Frida: Jag tyckte mycket om resorna. Resorna var bra, klassen blev tightare av resorna. Jag hade tema slöjd, vi gjorde husgeråd, det var som träslöjd, hur man gjorde förr. Det var bra, roligt att göra grejer.

Vilket ansvar har du för stämningen på skolan tycker du?

Benny: Jag har sett saker, men inte ingriper jag, då kommer de kanske på mig. Men många som bråkar har slutat, gått ut skolan.

Frida: Som när vi gick i sjuan, ingen försvarade mig. Jag tycker inte jag stänger ute folk, alla får prata med mig.

Benny: Nej. (tystnad) Jag retas aldrig, vi umgås med alla, men jag har aldrig ingripit mot mobbing. Jag vet inte vad lärarna gjorde. Det gick väl inte, men det är inte så nu.

Hur tycker du att detta arbete med kultur och etnicitet ska fortsätta?

Frida: Jag tycker att *Skolans val* ska fortsätta. Mer resor och sånt.

Benny: Jo, det ska fortsätta så man slipper vanliga lektioner. Resor är kul. Vi ska prata om roliga saker, vi ska inte bara prata om kultur.

Frida: Mest pratar vi om samekulturen, jag vet inte vad kväner är (lite aggressivt). Vad är kväner? Jag vet inte vad det är.

Benny: Jag tycker inte det här med kulturen är något problem. Jag har ingen kultur. Men resor var bra.

Frida: Jo, då umgås man med alla. När man sover över.